

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Monsterlijke verhalen : misdaadsagen in het nieuws en op webforums als retorische constructies

Burger, J.P.

Citation

Burger, J. P. (2014, January 29). *Monsterlijke verhalen : misdaadsagen in het nieuws en op webforums als retorische constructies*. Boom Lemma, Den Haag. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/23180>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/23180>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/23180> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Burger, Peter

Title: Monsterlijke verhalen : misdaadsagen in het nieuws en op webforums als retorische constructies

Issue Date: 2014-01-28

Hoofdstuk 7

Nieuws en online discussies over verkrachtingsdrugs (1999-2008)

7.1 Inleiding: ‘Opeens werd ik ziek’

De retorica rond de gifnaaldaanvallen in New Yorkse bioscopen, die centraal stond in het vorige hoofdstuk, is gereconstrueerd aan de hand van krantenartikelen uit 1913. Voor zover de belaagde meisjes en vrouwen in die casus zelf aan het woord komen, is dat in de pers, waarin hun getuigenissen stelselmatig werden afgedaan als onbetrouwbaar – als ongeautoriseerde kennis.

Honderd jaar later vertellen meisjes weer dat ze in het uitgaansleven bedreigd worden met bedwelming en misbruik, nu door drugs in hun drankje. Voor deze casus beschikken we echter wel over vernaculaire discussies: alleen al in Nederland hebben duizenden jongeren van beide geslachten zich er op webforums over uitgesproken. Veel van die discussies beginnen met een ervaring uit de eerste hand (Partyflock, 18 juli 2007):

Ik ben benieuwd naar jullie ideeën hierover, op internet kan ik niks vinden :

Zaterdagavond, weinig alcohol op (3 wodka jus)en opeens werd ik ziek. Eenmaal thuis kon ik niet meer bewegen, klappertanden, ijskoude handen& lippen. Ik wist exact waar ik was en wat er aan de hand was, maar was volledig verlamd. Naar het ziekenhuis gebracht(rond half 3) en om half 8 kon ik weer bewegen, en naar huis. Onderzoek bloed en urine kwam niks uit!

Conclusie ziekenhuis: heel weinig GHB met heftige reactie, of een spierverlapper.

Ik had volgens hun wel alle verschijnselen die optreden bij GHB. Meningen? Eventueel een ander middeltje? ervaringen?

Alvast bedankt 😊

Het dichtbevolkte Partyflock (meer dan 800.000 leden begin 2008¹⁶⁰) is slechts een van de websites waarop jongeren discussiëren over verkrachtingsdrugs. Ook op andere grote internetgemeenschappen, zoals FOK (www.fok.nl) en scholieren.com, en op een grote hoeveelheid kleinere blogs en forums wisselen zij meningen en ervaringen uit. Daardoor beschikken we voor de recente realisaties van het verhaalmotief ‘gedrogeerd en misbruikt’ over een bron die ontbreekt bij de episodes uit de twee voorgaande, historische hoofdstukken, die vooral gebaseerd waren op officiële bronnen.

De jongste golf van verontrusting over verkrachtingsdrugs begint in 1999. Volgens nieuwsmedia en voorlichtingscampagnes van politie en drugshulpverlening lopen meisjes en vrouwen het risico in het uitgaansleven het slachtoffer te worden van mannen die heimelijk GHB (gamma-hydroxybutyraat) of een andere drug toevoegen aan hun drankje. Op online forums zijn talrijke getuigenissen te vinden van vermeende slachtoffers. Jongeren discussiëren daar echter ook over de vraag of de angst voor verkrachtingsdrugs wel terecht is: volgens velen is het hele verhaal een broodje aap en zijn de slachtoffers aanstelsters of leugenaars.

Verkrachtingsdrugs worden niet alleen in Nederland gezien als een nieuw crimineel probleem. Ook waren ze al eerder onderwerp van onderzoek. De eerstvolgende paragrafen bieden daarom een overzicht van de geschiedenis en verbreiding van het probleem (§ 7.2) en van eerdere studies die raken aan de hedendaagse retorica van dit verhaalmotief (§ 7.3).

De daarop volgende drie paragrafen behandelen de retorica rond verkrachtingsdrugs in nieuws en online discussies: de retorica van de waarheid, waarin de nadruk ligt op logos en ethos, en die van de waarde, met aandacht voor logos (hoe wordt dit probleem getypeerd?), maar met de nadruk op pathos.¹⁶¹ De argumenten over de realiteitswaarde van het probleem (logosaspecten) staan centraal in paragraaf 7.4. Hierin worden ook de geloofstypen uit het model van Donovan (2002, 2004) vergele-

---

160 Wierts 2008:56-57.

161 Dit hoofdstuk is deels gebaseerd op onderzoek dat ik in 2008 verrichtte samen met Gabry Vanderveen en een werkgroep van Leidse studenten criminologie: Debby van Arkel, Jet Hulsebosch, Chris Pellemans, Jochem Sajtos, Tessa Spanjer, Erica van der Vijver (Burger & Vanderveen 2010; Hulsebosch et al. 2008). Ook is gebruik gemaakt van de masterscriptie over verkrachtingsdrugs van criminologiestudente Alie Wierts (2008) en van een onderzoek naar ethostechnieken in online discussies over verkrachtingsdrugs in samenwerking met Lotte Anemaet (Burger & Anemaet 2011).

ken met de stijlen van geloof in het Nederlandse materiaal over verkrachtingsdrugs. De manier waarop journalisten en forumdeelnemers hun betrouwbaarheid inzetten als overtuigingsmiddel (ethos) is het onderwerp van 7.5. Paragraaf 7.6 behandelt de retorica van de waarde: de manier waarop verhalen worden gebruikt om het probleem te typeren (logos) en de wijze waarop nieuws en forumbijdragen een beroep doen op de emoties van het publiek (pathos), met name door de retorische constructie van ideale slachtoffers.

De slotparagraaf (7.7) vat de bevindingen samen en focust op nieuws en online forums als parallelle discursieve werelden, met eigen normen voor wat waarheid is, wie een autoriteit is en wie de status van slachtoffer verdient.

7.2 Verkrachtingsdrugs: een internationaal probleem

Verkrachtingsdrugs zijn ook buiten Nederland bekend als crimineel probleem, met name in Angelsaksische landen (VS, Canada, Engeland, Australië, Nieuw-Zeeland¹⁶²), maar ook in – onder meer – Frankrijk, Spanje, Polen en Estland.¹⁶³

Het middel dat daarbij in ons land het meest wordt genoemd, is GHB. GHB raakte als recreatieve drug in zwang in de tweede helft van de jaren negentig, als onderdeel van de trend om erotiserende drugs te gebruiken (Lazaroms et al. 2003; Nabben 2010:266-269). Gebruikers roemden de roes- en lustopwekkende eigenschappen van dit ‘Geile Hemelse Bronwater’.

Tegenover de positieve verhalen van gebruikers stond al vanaf het begin een negatieve pers, en sindsdien is het imago van GHB steeds duisterder geworden. Vanaf 1996 melden de media ongelukken door overdoses en in 2001 haalt de negentienjarige Boy Rettka uit Venlo het nieuws als ‘de eerste officiële ghb-dode’ (Sanders 2002). Sinds 2002 valt GHB onder de Opiumwet, en in 2011 verhuist het van Lijst 2 naar Lijst 1 van die wet en geldt het officieel als harddrug. De laatste jaren neemt ook de aandacht voor de verslavende werking toe (Meerkerk et al. 2009; Van Noorden et al. 2010).

In 1999 voegde zich bij de ongevallen door vrijwillig gebruik een nieuw gevaar: meisjes zouden in disco’s en cafés worden gedrogeerd met een scheutje GHB in hun drankje. De woorden *verkrachtingsdrug* en *rape drug* doen hun intrede in het Nederlandse vocabulaire. De schimmige daders krijgen een gezicht als justitie in 2006 de volledige naam openbaar maakt en opsporingsfoto’s verspreidt van Johan Frederik Stellingwerf (geb. 1981), die wordt verdacht van het drogeren en verkrachten van

---

162 Officiële rapporten: Beynon et al. 2005 en Advisory Council on the Misuse of Drugs 2007 (Engeland), Negrusz et al. 2005 (VS), Taylor et al. 2004 en Neame 2003 (Australië).

163 Over Frankrijk: Dorandeu et al. 2006; Spanje: Varela et al. 2004; Martínez & Ballesteros 2006; Polen: Adamowicz & Kala 2005; Estland: Kalmre 2007.

meerdere vrouwen. Hij wordt aangehouden in Brazilië en in 2007 veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf.¹⁶⁴ In hoger beroep halveert het Haagse gerechtshof die straf, onder meer omdat het de bedwelmingen niet bewezen acht.¹⁶⁵ Dat weerhoudt kranten er echter niet van om hem te blijven aanduiden als de ‘valiumverkrachter’.¹⁶⁶

Het probleem wordt ook verbeeld in de populaire cultuur van (jeugd)romans en soapseries. Vanaf 2007 verschijnen ‘young adult thrillers’ en andere romans waarin meisjes het slachtoffer worden van verkrachtingsdrugs, een gevaar waarvan in de boeken zelf en in de publiciteit eromheen wordt benadrukt dat het een reëel probleem van onze tijd is.¹⁶⁷ Het grootste Nederlandse publiek kreeg het ‘gedrogeerd en misbruikt’-motief toen het werd opgenomen in een verhaallijn van *Goede Tijden Slechte Tijden*. Van september tot november 2008 leefden dagelijks meer dan een miljoen kijkers¹⁶⁸ mee met de belevenissen van Nina, die door de onbetrouwbare René wordt bedwelmd met GHB, en vervolgens verkracht door hem en twee van zijn vrienden.

Behalve in de nieuwsmidia worden de gevaren van GHB druk besproken op internetforums voor jongeren. Ook verschijnt in 2002 het eerste grote onderzoek naar GHB-gebruik in Nederland: *GHB: tussen extase en narcose* (Korf et al. 2002). Ook in dit onderzoek wordt de vraag gesteld: zijn de verhalen over verkrachtingsdrugs waar? Is GHB in je drankje een reëel gevaar of een broodje aap? Is het ‘morele paniek of een werkelijk probleem?’ (Korf et al. 2002:10).

Toxicologische studies schetsen het beeld van een reëel gevaar, dat echter kleiner is dan de media-aandacht en het aantal aangiften suggereren: in het merendeel van de bloed- en urinestalen van vermeende slachtoffers is onvrijwillige drogering niet aanwijsbaar. In de overgrote meerderheid van de gevallen zijn volgens deze studies de vermeende effecten van drugs in drankjes te wijten aan de consumptie van met name alcohol en cannabis.¹⁶⁹

---

164 LJN: BA9960, Rechtbank ‘s-Gravenhage, 09/753237-06. Rechtszaak Stellingwerf 2007, eerste aanleg.

165 LJN BL0066, 18 jan. 2010; Sassenheimer loopt kans opnieuw te worden opgepakt. *Leidsch Dagblad*, 19 jan. 2010.

166 Valiumverkrachter Johan S. actief in Poolse stad Poznan. *Limburgs Dagblad*, 6 sep. 2010; Valiumverkrachter wil maar niet uit het nieuws blijven. *Leidsch Dagblad*, 31 dec. 2010.

167 Helen Vreeswijk (2007). *Overdosis*. Antwerpen: Manteau; Marit Hofland (2007). *Onderbewust*. Utrecht: De Kern; Elle van den Boogaart (2010). *Verdoofd*. Amsterdam: Van Holkema en Warendorf; Helen Vreeswijk en Dirk Bracke (2010), *Over the edge*. Antwerpen: Manteau; Marianne en Theo Hoogstraaten (2011), *(ff) out!* Haarlem: Uitgeverij Holland.

168 Kijkcijfers GTST in de lift. zappen.blog.nl/soaps/2008/10/10/kijkcijfers-gtst-in-de-lift, geraadpleegd 27 jan. 2012.

169 Toxicologische onderzoeken: zie m.n. Beynon et al. 2008, en voorts CAM 2011:45; Elsohly 2001; Hindmarch & Brinkmann 1999; Hindmarch et al. 2001; Korf et al. 2002:168-178; Scott-Ham & Burton 2005; Stark & Wells 1999. Nederlandse toxicologen merken in Korf et al. (2002:178) op dat hun collega’s in reactie op de overdreven mediaberichtgeving mogelijk het gevaar onderschatten.

Deze discrepantie tussen wijdverbreide zorgen (in nieuwsmedia, van officiële instanties, van jongeren) en schaarse forensische bewijzen was een belangrijke aanleiding voor de studies die in de volgende paragraaf worden beschreven.

7.3 Eerder onderzoek

Waarom zijn die verhalen zo hardnekkig, terwijl er zo weinig ‘hard’ bewijs is voor het gevaar, vragen verscheidene criminologen en sociologen zich af. Hoewel zij het fenomeen niet bestuderen vanuit het perspectief van misdaadsagen¹⁷⁰ en retorica, zijn een aantal van hun bevindingen relevant voor dit onderzoek.

De voornaamste studies in deze lijn zijn de volgende. De Amsterdamse criminologen Korf et al. (2002) betrokken in hun etnografische onderzoek naar GHB-gebruik in Nederland ook het gevaar van verkrachtingsdrugs. De overige studies zijn Angelsaksisch. Dawn Moore en Mariana Valverde (2000) onderzochten officiële waarschuwingen van politie en gezondheidsautoriteiten in Noord-Amerika. Adam Burgess, Pamela Donovan & Sarah Moore (2009) vroegen – vooral vrouwelijke – studenten in Engeland en de VS naar hun mening over en ervaring met verkrachtingsdrugs. Sarah Moore deed ook onderzoek naar nieuwsberichtgeving: naar *drink spiking* in Britse kranten (2009), en naar de veranderende constructie van *date rape* in Amerikaanse kranten (2011). Brennan (2006) onderzocht de constructie van verkrachtingsdrugs in Canadese kranten. Jenkins (1999:160-182) en Weiss en Colyer (2010) beschreven de sociale constructie van verkrachtingsdrugs in de VS, met speciale aandacht voor exemplarische verhalen over ideale slachtoffers.

Het vervolg van deze paragraaf vat hun bevindingen samen voor zover relevant voor mijn onderzoeksvragen. Ten eerste: met welke retorische middelen wordt de waarheid van misdaadsagen, i.c. het verhaal over verkrachtingsdrugs, bevestigd of bestreden in nieuwsmedia en op internetforums (de ‘retorica van de waarheid’)? Ten tweede: welke waarde wordt er toegekend aan misdaadsagen, i.c. het verhaal over verkrachtingsdrugs, in de nieuwsmedia en op internetforums; hoe worden ze gebruikt om misdaadproblemen te typeren en het publiek te overtuigen van de ernst ervan (de ‘retorica van de waarde’)?

---

170 Korf et al. (2002) kennen in hun etnografische onderzoek naar GHB-gebruik in Nederland een prominente rol toe aan verhalen van gebruikers, afkomstig uit interviews en van internetpagina's. In een passage over de controverse rond verkrachtingsdrugs – reëel probleem of morele paniek? – merken zij ook het verband op met oudere verhalen uit de folklore, zonder echter sagen te noemen. Wel halen zij in een ‘historisch uitstapje’ mythen aan over Dionysos met zijn bedwelmende nectar en wilde dansen, en verhalen en sprookjes over heksen, die heksen zelf op hun geslachtsdelen smeerden en rondvlogen op fallische bezemstelen (p. 89). Het gaat hier om suggestieve parallellen, die echter niet zijn gebaseerd op systematische studie van authentieke teksten in hun oorspronkelijke context.

Het accent ligt in de bestaande literatuur sterk op de vragen over de waarde van het verhaal: de studies concentreren zich op de manier waarop claimsmakers gruwelverhalen over verkrachtingsdrugs hebben gebruikt om een maatschappelijk probleem op de agenda te zetten en op de moraliserende functie van deze verhalen voor jonge vrouwen. Zij houden zich nauwelijks bezig met de retorica van de waarheid. De basis voor mijn analyse hiervan is het model van Donovan (2002, 2004, zie § 2.4.2).¹⁷¹

Ik bespreek achtereenvolgens de institutionalisering van het probleem, de typering ervan en retorische functies van de verhalen over verkrachtingsdrugs (§ 7.3.1-3). De schaarse gegevens over logos- en ethosaspecten worden besproken in paragraaf 7.3.4. Paragraaf 7.3.5 zet tot slot de verwachtingen en vragen op een rijtje.

7.3.1 Institutionalisering

In de VS hebben *claimsmakers* verhalen over verkrachtingsdrugs met succes ingezet om wetswijzigingen en andere maatregelen te bewerkstelligen (Jenkins 1999:171-172; Weiss & Colyer 2010:262-264). De Nederlandse situatie is anders. Hoewel de vaak alarmerende berichtgeving en de heftige discussies op webforums anders doen vermoeden, hebben claims over de ernst van verkrachtingsdrugs er tot nu toe in Nederland nauwelijks toe geleid dat het probleem op de politieke agenda kwam. Verhalen over verkrachtingsdrugs worden in Nederland vooral verteld op populaire en vernaculaire vertelvelden: in het nieuws, in soapseries en jongerenromans, op webforums en in alledaagse gesprekken. Op officieel niveau zijn verkrachtingsdrugs nauwelijks een erkend probleem.

Die geringe mate van institutionalisering blijkt onder meer uit schaarste aan compacte termen die de kwestie aanduiden, in vergelijking met het Engelse taalgebied: het Nederlands kent ‘verkrachtingsdrugs’, maar heeft geen gangbare equivalenten voor *drug rape*, *drink spiking*, *roofied* (*roofie* is slang voor Rohypnol) en de medische vakterm *drug-facilitated sexual abuse* (afgekort: *dfsa*).

Het probleem van verkrachtingsdrugs vindt in Nederland weinig weerklank op de hoogste niveaus van politiek, wetgeving en rechtshandhaving. Instanties voor drugshulpverlening voeren in samenwerking met de politie preventiecampagnes, maar deze beperken zich tot het lokale of regionale niveau (Wierdsma 2008:101). Gespecialiseerde pressiegroepen, zoals de Engelse Roofie Foundation, die aandacht vraagt voor drogering met rohypnol en andere drugs (www.roofie.com), ontbreken in Nederland.

Verkrachtingsdrugs zijn geen onderwerp van politieke commotie. Kamervragen van Nebahat Albayrak (PvdA) in 2004 over het gevaar van GHB als *rape drug* werden door minister van Volksgezondheid Hoogervorst beantwoord met een zakelijke verwij-

---

171 Donovan heeft ook gepubliceerd over verkrachtingsdrugs (Burgess, Donovan & Moore 2008), maar daarbij niet haar eigen model van geloofsstijlen in online discussie over urban legends gebruikt.

zing naar twee rechtszaken en naar het geringe aantal gevallen van onvrijwillige drogering met GHB dat kon worden vastgesteld door het NFI.¹⁷²

Ook in de Nederlandse wetgeving vindt het probleem weinig erkenning. Het Wetboek van Strafrecht classificeert verkrachting met behulp van drugs niet als een afzonderlijk delict. Ook wordt drogering met het oog op seksueel misbruik door politie en justitie niet apart geregistreerd (Wierdsma 2008:81). Wel wordt de ernst van het probleem officieel erkend in de Aanwijzing Opiumwet:

Voor GHB, 4-hydroxyboterzuur, geldt geen sepotheleid met een daaraan gerelateerde gebruikershoeveelheid. Vanwege het grote gevaar voor overdosering *en de reputatie van 'rape-drug'* geldt ook voor handelingen beschreven in paragraaf 1, betrekking hebbend op geringe hoeveelheden, strafrechtelijke vervolging (mijn cursivering).

Bij het besluit van minister Schippers van Volksgezondheid in 2011 om GHB op de lijst van harddrugs te plaatsen, speelde misbruik als verkrachtingsmiddel echter geen rol. Het rapport over de risico's van GHB waarop dit besluit is gebaseerd, telt 66 pagina's; slechts één, bovendien sceptische alinea is gewijd aan het gevaar van verkrachtingsdrugs (CAM 2011:45).

Deze scepsis staat in scherp contrast tot de erkenning van het probleem in Engeland en de VS, waar het gevaar van rape drugs steviger is vastgelegd in de wetgeving. De Engelse *Sexual Offences Act* van 2003 kent het delict 'administering a substance with intent'.¹⁷³ In de VS werd in 1996 de *Drug Induced Rape Prevention and Punishment Act* aangenomen, die een straf van twintig jaar cel verbond aan drogering met het oog op verkrachting of een ander misdrijf; Rohypnol kwam op Lijst 1 van verboden substanties. Vier jaar later werd in de VS de *Hillory J. Farias and Samantha Reid Date-Rape Prevention Act* van kracht, en kwam ook GHB op de lijst van streng verboden middelen.

7.3.2 Pathos: typing door verhalen over ideale slachtoffers

De Amerikaanse Date-Rape Prevention Act uit het jaar 2000 is vernoemd naar Hillory J. Farias en Samantha Reid, twee tieners die overleden zouden zijn door onvrijwillig GHB-gebruik – twee exemplarische buurmeisjes, bij uitstek geschikt om congresleden te overtuigen van de ernst van het probleem. Hoewel Farias (16) en Reid (15) zijn gebruikt om claims over verkrachtingsdrugs te ondersteunen, werden geen van beiden

---

172 In vijf en een half jaar (jan. 1998-sep. 2003) onderzocht het NFI 349 gevallen waarin GHB was betrokken bij een delict; in 11 daarvan ging het om zedendelicten waarbij GHB werd aangetroffen in bloed en urine (Ministerie van VWS, 28 apr. 2004).

173 Section 61: Administering a substance with intent, zie www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/section/61, geraadpleegd 27 jan. 2012.

het slachtoffer van verkrachting; van Farias is ook niet officieel vastgesteld dat haar dood te wijten was aan een overdosis GHB (Jenkins 1999:171-172; Weiss & Colyer 2010:262-264). Desondanks gelden zij als typerend voor het probleem.

In deze verhalen zijn de hoofdrolspelsters 'ideale' slachtoffers (Christie 1986; zie hoofdstuk 3). Deze notie kleurt veel van de eerdere literatuur over verkrachtingsdrugs, een probleem dat vaak wordt geïnterpreteerd in termen van genderstereotypen. Het probleem van verkrachtingsdrugs wordt getypeerd als een gevaar dat meisjes en jonge vrouwen bedreigt in het nachtelijke uitgaansleven. Het is denkbaar dat iemand bij Starbucks Rohypnol in je koffie doet, schrijven Moore & Valverde (2000:523), maar die mogelijkheid lijkt niet op te komen bij de jonge vrouwen die bang zijn voor drugs in hun drankje en bij de instanties die ervoor waarschuwen. Ook de reële gevallen waarbij Canadese gezondheidswerkers vrouwelijke patiënten drogeerden en misbruikten, of de verkrachter die in Toronto in de jaren negentig honderden slachtoffers maakte met de legale tranquillizer Halcion, spelen geen rol in het vertoog over verkrachtingsdrugs (p. 522). Dat concentreert zich op welomschreven combinaties van plaatsen en tijden: in clubs, op houseparty's en studentenfeesten, 's avonds en in het weekend.

Het typische slachtoffer is een meisje of jonge vrouw, de dader is niet duidelijk omschreven: het zou iedereen kunnen zijn. Hierin verschilt de typische verkrachter in verhalen over verkrachtingsdrugs van de twee bekendste verkrachtersstereotypen: de onbekende die uit de bosjes springt, en de bekende (vriend, echtgenoot, familielid) van wie het meeste gevaar te duchten is (Moore 2009:313-314, 2011).

De willekeurige jonge vrouw en de gezichtsloze dader zijn stereotypen, die het sterkst vertegenwoordigd zijn in het voorlichtingsmateriaal dat Moore en Valverde (2000) bestudeerden. In nieuwsberichtgeving kan het beeld veelvormiger zijn. In Amerikaanse kranten uit 1996-1998 waren de slachtoffers van 'date rape' conform de stereotypen altijd vrouwen (Moore 2011), net als de slachtoffers van 'drink spiking' in de Britse pers van 1997-2007 (Moore 2009). In Canadese dagbladen (1995-2005) waren slachtoffers van 'date rape drugs' echter niet alleen vrouwen: in bijna een op de tien gevallen ging het om mannen (Brennan 2006).

Slachtoffers werden in Canadese kranten in een minderheid van de gevallen afgebeeld als 'ideaal', dus onschuldig, vaker als seksueel uitdagend, en nog vaker als een mengeling van maagd en vamp. Dit betekent dat zij in een meerderheid van de gevallen werden voorgesteld als op zijn minst deels verantwoordelijk voor hun slachtofferschap (Brennan 2006:68).

Daders komen zowel in Amerikaanse als in Britse en Canadese kranten minder scherp in beeld: zij ontbreken vaker geheel in een bericht dan slachtoffers; ook wordt hun geslacht minder vaak gespecificeerd. Wanneer de relatie tussen dader en slachtoffer werd beschreven, ging het verrassend genoeg in slechts een vijfde van de gevallen om onbekenden, en in bijna de helft om bekenden: kennissen, vrienden en familieleden. Dit contrasteert met het beeld van 'stranger danger' dat zo prominent aanwezig

is in het officiële discours over verkrachtingsdrugs dat Moore en Valverde (2000) bestudeerden.

De typering van slachtoffers en daders in het onderzochte Angelsaksische nieuws is dus gemengd: de slachtoffers voldoen aan het stereotype van het ideale slachtoffer doordat het merendeels jonge vrouwen zijn, maar ze worden in ieder geval in de Canadese pers slechts bij uitzondering geportretteerd als volkomen onschuldig. Studies van de Britse en Amerikaanse pers (Moore, 2009, 2011) maken echter geen melding van schuldige slachtoffers. De dader is in de meeste gevallen gezichtsloos, maar niet noodzakelijk de onbekende ideale dader: het kan ook een vriend of bekende zijn.

De meeste aandacht gaat uit naar het slachtoffer en naar het wapen van de dader: de drug. De morele verontwaardiging is verschoven, aldus Moore & Valverde (2000:524) van de dader naar de drug: bedrieglijk, geur-, kleur- en smaakloos, en met onvoorspelbaar effect. ‘De perfecte misdaad in de vorm van een pil’, noemde Oprah Winfrey het in een uitzending van 6 januari 1998 (Jenkins 1999:180, 236 n. 32).

7.3.3 *Vermanende exemplarische verhalen*

De data van het grootste deel van de hierboven besproken studies zijn ontleend aan het officiële discours van voorlichting, politiek, wetgeving en nieuwsmedia. De functies die hieraan worden toegeschreven, zijn samen te vatten als waarschuwen en reguleren, met een krachtig beroep op gevoelens van angst: de pathosfunctie staat voorop. De verhalen over verkrachtingsdrugs zijn ‘cautionary tales’ (Moore 2009), die vrouwen vertellen wat veilig en verstandig gedrag is in het uitgaansleven.¹⁷⁴ Claimmakers hebben deze vermanende verhalen met succes gebruikt om bepaalde middelen (GHB, Rohypnol) te criminaliseren (Weiss & Colyer 2010:362; zie § 7.3.1).

Dit streven om het gedrag van jonge vrouwen te beheersen door middel van exemplarische verhalen, is wel beschreven als het uitoefenen van patriarchale macht (Brennan 2006; Korf et al. 2002:89; Moore en Valverde 2000; Moore 2011). Waarschuwingen tegen *date rape drugs* zijn gesitueerd in de context van ‘gouvernementaliteit’, het Foucauldiaanse concept van de wijze waarop mensen zichzelf door uitwen-

---

174 Een van de doelen van Moore (2009) is de classificatie van verhalen over *drink spiking*, zoals die voorkomen in het nieuws, in officiële waarschuwingen, en in e-mail hoaxes. De categorieën ‘morele paniek’ en ‘misdaadsage’ voldoen volgens haar niet, een betere aanduiding zou zijn ‘cautionary tale’. Hiermee negeert ze echter de literatuur over (misdaad)sagen. Deze verhalen zijn door folkloristen onder verwijzing naar een van Bascoms vier functies van folklore (1965 [1954]:294) juist veelvuldig gekarakteriseerd als ‘cautionary tales’ (Bennett 1991:189, 2005:xiii, 120-121; Donovan 2004; Goldstein 2004:157-165; Wachs 1990; Whatley & Henken 2000:9). Ook definieert Moore misdaadsagen als verhalen die alleen geloof vinden in ‘non-mainstream culture’ en die vaak onwaar zijn (2009:317). Zoals betoogd in hoofdstuk 1 zijn die criteria problematisch. Ten slotte zijn twee van de drie redenen die haar geïnterviewden gaven voor hun geloof in de ernst van *drink spiking*, nl. de plausibiliteit en de geloofwaardigheid van het verhaal (p. 316-317) identiek aan de standaardargumentatie in discussies over misdaadsagen zoals die wordt beschreven door Donovan (2002, 2004).

dige en verinnerlijkte dwang vormen tot gedisciplineerde burgers (Moore & Valverde 2000). Claims over verkrachtingsdrugs reproduceren de maatschappelijke ongelijkheid tussen de seksen en negeren de reële, structurele oorzaken van seksueel geweld tegen vrouwen. Verkrachtingsdrugs fungeren als zondebok voor het kwaad van het patriarchaat, dat onzichtbaar moet blijven in de berichtgeving (Brennan 2006).

In Amerikaanse kranten verschoof de definitie van date rape tussen 1985 en 1998 van verkrachting door een *date* naar drogering en verkrachting door een willekeurige man. Vanuit feministisch perspectief is dit een stap achteruit in de strijd tegen verkrachting. Het feministische standpunt dat ook normale mannen in huiselijke situaties – vrienden, dates, echtgenoten – zich schuldig maken aan verkrachting, heeft plaatsgemaakt voor het diffuse gevaar van de maniak die schuilgaat in willekeurige mannen in het uitgaansleven. Het politieke project om de zelfbeschikking van vrouwen te vergroten door, bijvoorbeeld, verkrachting binnen het huwelijk strafbaar te stellen, heeft plaatsgemaakt voor een hernieuwde nadruk op de verantwoordelijkheid van vrouwen voor hun eigen veiligheid: *blaming the victim* (Moore 2011).

Of de potentiële slachtoffers van verkrachtingsdrugs het patriarchale vertoog inderdaad verinnerlijken en hun gedrag ernaar aanpassen, is echter maar de vraag. Burgess, Donovan & Moore (2009) betogen dat de verhalen voor jonge vrouwen een excuus zijn voor drankmisbruik, een middel om gelijk op te drinken met de jongens, maar toch te voldoen aan vrouwelijke stereotypen.

De respondenten in dit onderzoek met vragenlijsten, interviews en focusgroepen waren voornamelijk vrouwelijke tweedejaarsstudenten uit Engeland en de VS.¹⁷⁵ Zij waren zich sterk bewust van het fenomeen: het verschijnsel was bekend bij meer dan 95 procent. De overgrote meerderheid beschouwde *drink spiking* bovendien als een aanzienlijk risico (Moore 2009:306). Een kleine minderheid meende zelf gedrogeerd te zijn, maar veel studenten kenden anderen die het was overkomen. Daarnaast waren ze er bijna allemaal via de media en via persoonlijke waarschuwingen, vaak van hun moeder, mee in aanraking gekomen. Hoewel de studenten drogering beschouwden als een reëel gevaar, pasten ze hun gedrag niet ingrijpend aan: de meesten gingen door met (stevig) drinken.

Burgess et al. (2009) interpreteren het discours over *drink spiking* in het licht van het niet geheel vrijwillige verlangen van jongerejaarsstudenten om mee te drinken met

---

175 In Engeland ging het om 198 vragenlijsten, 20 diepte-interviews en vier focusgroepen; 50 respondenten waren mannelijk, 148 vrouwelijk en de geïnterviewden bestonden voor 85,3% uit vrouwen. De samenstelling van de focusgroepen wordt niet gerapporteerd, maar uit de mededeling dat het totale Engelse sample uit 236 personen bestond (p. 5), maak ik op dat die bij elkaar 18 studenten omvatten. Het Amerikaanse deel van het onderzoek omvatte een enquête onder 334 studenten (van wie 219 vrouwen). In totaal (minus de focusgroepen) waren bijna 70 procent van de ondervraagden vrouwen (384 van de 552).

de ouderejaars. De sociale druk om flinke hoeveelheden alcohol te gebruiken is groot, maar de zorgen over kwetsbaarheid voor seksueel misbruik en ander onheil die daar volgens de auteurs voor de studentes uit moeten voortvloeien, krijgen gestalte in verhalen over *drink spiking*, niet in hardop uitgesproken bedenkingen tegen alcoholgebruik.

Zwaar alcoholgebruik zou om twee redenen gezien kunnen worden als onvrouwelijk en daarom onwenselijk: het is gedrag dat traditioneel typisch mannelijk is, en vrouwen die in gezelschap veel drinken, laten daarmee zien dat ze ongeremd zijn, niet preuts, seksueel beschikbaar. De crux, volgens Burgess et al. (2009) is dat het discours over drink spiking de studentes helpt hun gedrag te construeren als vrouwelijk en conventioneel: ja, ze drinken op met de jongens, maar als ze de controle over zichzelf verliezen, is dat niet hun eigen schuld en ligt het niet aan de drank. Het discours over *drink spiking* bevestigt het positieve stereotiepe zelfbeeld van vrouwen: solidair, lettend op elkaar, niet hun controle verliezend door vrijwillig ingenomen drank of drugs.

Vanuit retorisch oogpunt kan het aanvoeren van *drink spiking* als alternatieve verklaring voor gedrag dat ook als dronkenschap valt te duiden, gezien worden als een poging om het eigen ethos te herstellen door een beroep op de *doxa*: zij streven ernaar zich te gedragen zoals vrouwen zich horen te gedragen; ongepast gedrag is een gevolg van invloeden van buiten.

7.3.4 Logos en ethos

Eerdere sociologische en criminologische studies van verhalen over verkrachtingsdrugs hebben zich zoals gezegd vooral beziggehouden met de retorica van de waarde: het exemplarische en moraliserende gebruik van deze verhalen. De retorica van de waarheid in discussies over aard en ernst van het probleem komt veel minder aan de orde: de meeste auteurs rapporteren zelfs geen meningsverschillen in de bronnen die zij hebben onderzocht, van voorlichtingsmateriaal tot krantenartikelen, interviews, enquêtes en focusgroepen. Zij nemen vooral eenstemmigheid waar over de ernst van het probleem.

Hoe wordt dat geloof in de ernst van het gevaar beargumenteerd? Moore (2009) noemt als de drie belangrijkste redenen die de door haar geïnterviewde Britse studenten gaven om het gevaar serieus te nemen: het wordt gelegitimeerd door officiële voorlichtingscampagnes, door politie en gevestigde nieuwsmedia; het is plausibel, dat wil zeggen het strookt met de maatschappij zoals zij die kennen, waarin ongelooflijke dingen werkelijk blijken; en de onderdelen van het verhaal zijn stuk voor stuk geloofwaardig (je kunt makkelijk aan allerlei drugs komen via internet, meisjes laten hun glas inderdaad onbewaakt staan, etc.), wat het hele verhaal geloofwaardig maakt (2009:316-317). Deze argumenten komen grotendeels overeen met die van de ‘instrumentele gelovers’ in misdadafsagen (Donovan 2002, 2004, zie § 2.4.2).

Het gebruik van ethos is nog minder onderzocht. De geïnterviewde studentes uit de Engelse studie noemden als autoriteit vaak vriendinnen en hun moeder (Burgess, Donovan & Moore 2009:858). De Noord-Amerikaanse voorlichtingsteksten die Moore & Valverde (2000) bestudeerden, verwezen enerzijds naar de geautoriseerde kennis van officiële experts (medici, politie en justitie), maar vermengden deze met populaire kennis, in de vorm van praktische tips.

7.3.5 Verwachtingen en vragen

We maken de balans op. Wat leren deze studies ons over de onderzoeksvragen van dit hoofdstuk? En welke bevindingen kunnen we verwachten?

1. De retorica van de waarheid: welke retorische middelen gebruiken journalisten en forumdeelnemers om de (on)waarheid van verhalen over drugs in je drankje te construeren?

1.1 Welke ethos- en logotechnieken gebruiken journalisten en deelnemers aan online discussies over dit onderwerp? Afgaande op eerdere studies kunnen we veronderstellen dat journalisten zich zullen beroepen op autoriteiten om de omvang van het probleem te beschrijven en dat zij de ernst zullen illustreren met verhalen over individuele slachtoffers. Over online forums zegt de literatuur weinig, maar te verwachten valt dat deelnemers voor een deel dezelfde argumenten zullen gebruiken om hun geloof te beargumenteren als de Engelse studentes: het gevaar is officieel gelegitimeerd, het is plausibel en geloofwaardig.

Daarnaast valt echter op de forums op basis van een eerste indruk van het materiaal een groot aandeel debunkers te verwachten. Een korte blik op Nederlandse online discussieforums volstaat om meningen te ontmoeten als deze (Partyflock.nl, 20 juli 2004):

Ik vind persoonlijk dat de slechte naam van ghb ook onterrecht is ,ben zelf ook een zeer ervaren gebruiker van ghb heb er 't nodige mee meegemaakt en niet alleen de goeie dingen....

Maar ik denk dat het mede komt door de vele broodje aap verhalen over ghb zoals 'de rape drug' en 'er worden olifanten mee plat gespoten' en dat soort onzin...

Deze scepsis over het risico van verkrachtingsdrugs is afwezig in de eerdere studies, afgezien van Korf et al. (2002), die echter niet systematisch studie maakten van de waarheidsclaims in verhalen van GHB-gebruikers.

1.2 In hoeverre zijn de ethostechnieken van journalisten in artikelen over het gevaar van verkrachtingsdrugs te karakteriseren en te verklaren met de (nieuws)sociologische theorie over grenswerk? Hierover zwijgt de literatuur.

1.3 Vertonen de gebruikte logostechnieken de geloofsstijlen van Donovan (instrumenteel geloof, fervent geloof en debunking), of is er ook een vierde type, ervaringsgeloof? Met welke frequentie komen deze typen voor? Omdat nieuwsmedia zich sterk richten op experts en andere claimsmakers, zal in het nieuws vooral het fervente geloof vertegenwoordigd zijn. Op online forums zijn vooral de twee geloofsstijlen te verwachten die volgens Donovan (2002, 2004) Amerikaanse discussies over urban legends domineerden: debunking en instrumenteel geloof. Daarnaast is echter op basis van literatuur over sagen (zie hoofdstuk 1 en 2) ervaringsgeloof te verwachten: ‘ik heb het zelf meegemaakt’.

2. De retorica van de waarde: welke waarde kennen journalisten en forumdeelnemers toe aan deze verhalen?

2.1 Hoe gebruiken journalisten deze verhalen als pathosmiddel om het publiek te overtuigen van de ernst van maatschappelijke problemen? Als de Nederlandse berichtgeving overeenkomt met de Angelsaksische uit eerdere studies, zullen journalisten de beweringen en typering van claimsmakers overnemen om aan te tonen dat verkrachtingsdrugs een ernstig gevaar zijn. Ze zullen daartoe het ideale slachtoffer als (impliciete) norm gebruiken, maar niet noodzakelijk alle slachtoffers typeren als ideaal.

2.2 Hoe functioneren verhalen over verkrachtingsdrugs in online discussies als middel om te moraliseren over goed en slecht gedrag?

Nederlandse online discussies over verkrachtingsdrugs zijn niet eerder onderzocht, maar de betrekkelijk jonge populatie op deze forums komt deels overeen met de vrouwelijke Engelse en Amerikaanse studenten uit Burgess et al. (2009). Op basis hiervan valt te verwachten dat alcoholgebruik voor hen niet noodzakelijk afdoet aan slachtofferschap, dat zij het gevaar buiten zichzelf situeren en bewust middelengebruik en vriendinnensolidariteit benadrukken als positieve waarden. Omdat ook mannen aan de discussie deelnemen en omdat het materiaal bestaat uit natuurlijke, vernaculaire discussies in plaats van interview en enquêtes voor een wetenschappelijk onderzoek, valt er op het gebied van moraal en slachtofferschap een grotere diversiteit te verwachten.

Zo wekken eerdere studies diverse meer en minder concrete verwachtingen over het Nederlandse materiaal. Wat vooral nog ontbreekt, is een beeld van de manier waarop jongeren op online forums het verhaal over drogering en misbruik vertellen aan elkaar en van de manier waarop ze de (on)waarheid ervan construeren.

De volgende paragrafen behandelen de retorica van de waarheid (logos en ethos) en de retorica van de waarde (logos en pathos) in krantenberichtgeving en forumdiscussies over verkrachtingsdrugs. In de analyse zijn de overtuigingsmiddelen ethos, logos en pathos gescheiden, maar in het materiaal niet: een verwijzing naar een externe autoriteit bijvoorbeeld kan als redelijk argument functioneren (logos) en tegelijkertijd als bewijs van eigen deskundigheid (ethos).

7. 4 Stijlen van geloof en ongeloof in nieuws en online discussies

Voor de analyse van het overtuigingsmiddel logos in nieuws en online discussies werd het volgende materiaal onderzocht (zie voor een verantwoording van de selectie hoofdstuk 4 en voor een overzicht bijlage II). Uit zes kranten (vier regionale en twee landelijke) en uit de persbureaukopij van het ANP werd een corpus samengesteld van 147 berichten (1999-2008). In die periode stijgt het aantal artikelen sinds 2000, met een piek in 2007 die onder meer wordt veroorzaakt door de publiciteit over de zaak-Stellingwerf, de twee gedrogeerde meisjes uit Emmen en verschillende voorlichtingscampagnes.

Van internetdiscussies uit dezelfde periode werd een corpus samengesteld van 52 *threads*, waaraan in totaal 1.246 forumbezoekers deelnamen. De *threads* (totaal aantal comments: 2.720) waren gemiddeld 52,3 berichten lang en telden gemiddeld 24 deelnemers. De toename van het aantal online discussies houdt gelijke tred met die van het krantennieuws: vanaf 2000 valt een stijging waar te nemen, met een piek in 2007.

Middels een kwalitatief onderzoek zijn in de verschillende databronnen de terugkerende argumenten voor en tegen het geloof in het gevaar van verkrachtingsdrugs verzameld en geordend naar de geloofsstijlen uit het model van Donovan: debunking, instrumenteel geloof en fervent geloof. Op basis van de folkloristische literatuur over tradities van geloof en ongeloof is daar als vierde stijl ervaringsgeloof aan toegevoegd.

In de corpora van krantenberichten en van forumdiscussies zijn de volgende argumenten gescoord, om vervolgens de frequentie vast te stellen van de verschillende argumenten, en van de geloofsstijlen waar ze een indicatie van zijn:

Debunking: verhalen over het gevaar van drugs in je drankje zijn onwaar of overdreven, want...

- er zijn weinig of geen bewezen gevallen bekend waarin drugs als middel voor verkrachting zijn gebruikt;
- verkrachting na toedienen van drugs is niet of moeilijk te bewijzen;
- medisch onderzoek wijst uit dat van drogering geen sprake is geweest;

- verkrachting door heimelijke bedwelming is geen realistisch scenario; de drugs zijn te duur om voor dit doel te gebruiken;
- de drugs zijn te zien of te proeven in het drankje (zoute of bittere smaak);
- bedwelming wordt vaak door het ‘slachtoffer’ gebruikt ter verhulling van vrijwillig alcohol- en/of drugsgebruik of ter verhulling van vrijwillig seksueel gedrag;
- sommige drugs werken helemaal niet verslappend (XTC bijvoorbeeld wordt door partygangers gebruikt als pepmiddel).

Instrumenteel geloof: verhalen over het gevaar van drugs in je drankje kunnen waar zijn, want...

- de drugs hebben uitwerkingen (seksuele ontremming, geheugenverlies, roes, verdoving) die een gebruik als verkrachtingsdrug plausibel maken;
- de drugs zijn niet te proeven in het drankje;
- voorlichting, organisaties, teststrips en waarschuwingen zijn er niet voor niets;
- *better safe than sorry*, een gewaarschuwd mens telt voor twee, het zal je maar gebeuren;
- niemand weet of er werkelijk iets in het drankje zat en of verkrachting door middel van bedwelming werkelijk gebeurd is of niet;
- er gebeuren wel meer vreemde dingen op de wereld, en er lopen een hoop wrede gekken rond.

Fervent geloof: verhalen over het gevaar van drugs in je drankje zijn waar, want...

- er zijn veel concrete incidenten bekend van bedwelming en verkrachting; er zijn ook mensen voor veroordeeld;
- de drugs zijn in het lichaam van het slachtoffer aangetroffen;
- iedereen kent wel iemand die slachtoffer is geworden van verkrachting na bedwelming;
- de situatie omtrent rape drugs is een groot/groeiend probleem.

Ervaringsgeloof: verhalen over het gevaar van drugs in je drankje zijn waar, want...

- ik ben zelf (waarschijnlijk) het slachtoffer geworden van onvrijwillige bedwelming, met verkrachting als doel, of ik was getuige van een dergelijk incident;
- ik ben zelf (waarschijnlijk) het slachtoffer geworden van onvrijwillige bedwelming, gevolgd door seksueel misbruik, of ik was getuige van een dergelijk incident;
- ondanks een negatieve uitslag op een medische test, geloof ik dat ik slachtoffer was van rape drugs of getuige van een incident met rape drugs.

De volgende twee subparagrafen behandelen de vraag in hoeverre deze beweringen voorkomen in de krantenberichtgeving, respectievelijk de online discussies.

7.4.1 Stijlen van geloof en ongeloof in krantenberichtgeving

Welke stijlen van geloof en ongeloof zien we in de krantenberichtgeving? In kranten domineert de overtuiging dat verkrachtingsdrugs een reëel en ernstig probleem vormen. Het aantal afzonderlijke uitspraken vóór is met 100 van de 137 veruit in de meerderheid.¹⁷⁶

‘Fervente’ beweringen kwamen 36 keer voor. Het meest gebruikte fervente argument is dat er veel gevallen bekend zijn van bedwelming en verkrachting (16 keer): ‘Er zijn gevallen bekend van vrouwen die in het uitgaansleven ongemerkt GHB kregen toegediend in hun glas drinken. Daarna raakten ze bewusteloos en werden ze seksueel misbruikt.’ (ANP, 25 maart 2004). Of: ‘De bijnaam rapedrug stamt van enkele gevallen waarbij bij vrouwen stiekem ghb in hun drankje was gedaan. Zij raakten daardoor zo versuft, dat ze een willoos slachtoffer waren van aanranders en verkrachters.’ (*BN/De Stem*, 31 mei 2007). Ook wordt geponeerd dat de situatie omtrent rape drugs een groot of groeiend probleem is (11 keer).

Elf maal worden personen opgevoerd die uit eigen ervaring vertellen over drugs in hun drankje. Bijvoorbeeld: ‘Het is mij drie jaar geleden ook overkomen. Ik was op stap met een aantal vriendinnen bij Polly Maggoo in Tilburg. Ik had een paar biertjes op toen ik ineens misselijk en duizelig werd’ (*Brabants Dagblad*, 29 juni 2005).

Argumenten die in het model van Donovan als ‘instrumenteel’ gelden, komen 49 maal voor. Het gaat hier in bijna alle gevallen (44 maal) om het argument dat de uitwerkingen van de drugs (seksuele ongeremdheid, geheugenverlies, roes, verdoving) een gebruik als verkrachtingsdrug plausibel maken.

De berichtgeving biedt ook plaats aan debunkende argumenten, maar in mindere mate: iets meer dan een kwart (37 van de 137) viel in die categorie. Tegenwerpingen waren dat verkrachting na toedienen van drugs niet, of moeilijk, of zelden te bewijzen is (10 keer), dat medisch onderzoek uitwijst dat van drogering geen sprake is geweest (7 keer), en dat de drugs te zien of te proeven zijn in een drankje (8 keer). Ook werd gesteld dat bewezen gevallen zeldzaam zijn (6 keer) en dat zogenaamde slachtoffers bedwelming vaak gebruiken als excuus voor eigen drugs- of alcoholgebruik en eigen seksueel gedrag (5 keer). Zo zegt een medewerker van Tactus Verslavingszorg in *Dagblad Tubantia/Twentsche Courant* (7 nov. 2004):

‘Het verhaal dat iemand anders drugs in het glas moet hebben gedaan, kan evengoed verzonnen zijn om tegenover ouders of vrienden niet te hoeven toegeven dat iemand met drugs experimenteert.’

---

176 In het verslag worden alleen de argumenten behandeld die vaker dan vijf maal voorkwamen.

Dat een kwart van de argumenten debunkend is, wil echter niet zeggen dat een kwart van de nieuwsartikelen dat is. Het model van Donovan is ontworpen om de argumentatie over de waarheid van misdaadsagen in online discussies te beschrijven. Die discussies zijn polyfoon en niet-hiërarchisch: afgezien van de moderator, die de macht heeft om een discussie te sluiten of een deelnemer te verwijderen, zijn alle deelnemers en berichten gelijk. Hier heerst de vrijheid van het vernaculaire domein, terwijl nieuwsteksten dichter staan bij het monologische institutionele discours (vgl. § 1.2.5).

In nieuwsteksten bepalen journalist en redactie de dominante boodschap: zij beslissen wiens visie als nieuws in de kop komt en wiens visie als wederhoor in de laatste alinea, wat wordt opgevoerd als feit en wat als mening. In dit licht is de berichtgeving als geheel te karakteriseren als overwegend fervent gelovig, ook als in de afzonderlijke berichten instrumentele of debunkende beweringen worden aangehaald.

Typerend voor het nieuws over verkrachtingsdrugs zijn dit soort alarmerende koppen: ‘Gevaarlijke “lovedrug” duikt op in horeca Stad’ (*Dagblad van het Noorden*, 9 sep. 2000); ‘Politie Valkenswaard bezorgd over gebruik rapedrug GHB’ (ANP, 13-8-2001); ‘Studentes alert op drugs in glas’ (*De Telegraaf*, 20 aug. 2002) ; ‘Rapedrug maakt slachtoffers’ (*Het Parool*, 21 aug. 2002); ‘Kwart vrouwen in Brits uitgaansleven gedrogeerd’ (ANP, 9 sep. 2004).

Slechts twee koppen in het hele corpus trekken de ernst van het probleem in twijfel: ‘Ophef over rape-drug onterecht’ (*Dagblad van het Noorden*, 20 aug. 2002) en ‘Verkrachtingsdrug is vaak excuus eigen uitspattingen’ (*Dagblad van het Noorden*, 7 apr. 2001). Het eerste artikel is als geheel echter niet debunkend: de kop heeft alleen betrekking op de populariteit van GHB voor recreatieve doeleinden, niet op het gebruik daarvan als verkrachtingsdrug; dat wordt in het artikel als een serieus gevaar voorgesteld door de politie.

De tweede kop (‘Verkrachtingsdrug is vaak excuus eigen uitspattingen’) staat boven het enige debunkende artikel in het corpus. Hierin stelt de verslaggeefster de vraag wat er waar is van alle verhalen over drugs in drankjes en besluit na enkele alinea’s over de werking van GHB met de volgende passage:

Volgens de Inspectie voor de Gezondheidszorg is het verkrachtingsdrug-imago van GHB speculatief. De drug smaakt bitter en is dus ook in combinatie met alcohol te proeven. Bovendien is het volgens de Inspectie slecht te mixen met drank. Toch doet de zogenaamde coca-cola-doctrine, waarbij mensen ongewild bedwelmd worden door toevoegingen in hun drankje, nog steeds hardnekkig de ronde. Volgens diverse drugsdeskundige instanties is het gebruik van GHB als verkrachtingsdrug nooit aangetoond. Zij wijzen erop dat het voor veel jongeren die per ongeluk een overdosis GHB hebben genomen, een schuldige derde een makkelijk excuus is.

Doorgaans krijgen debunkende meningen echter een ondergeschikte plaats. Zo kopte *de Volkskrant* op de voorpagina (16 feb. 1999): ‘Gevaar van smartdrug ghb schuilt in een enkel grammetje’. In de lead wordt het gevaar van verkrachtingsdrugs gepresenteerd als een feit dat voor zichzelf spreekt en geen bronvermelding behoeft:

De smartdrug gamma hydroxy boterzuur (ghb), *waarmee verkrachters op een aantal plaatsen in Nederland hun slachtoffers hebben bedwelmd*, is moeilijk te doseren en daarom al vrij gauw gevaarlijk voor de gezondheid. Toch is er bij ‘normaal gebruik’ geen risico, concluderen drugsexperts. De politie waarschuwde het afgelopen weekeinde voor de gevolgen van het gebruik van ghb (mijn cursivering).

Verderop in het artikel wordt de sceptische uitspraak van een drugsexpert gepresenteerd als een mening; de mening van een medewerker van een gerenommeerd instituut weliswaar, maar toch als een bewering met een andere status dan die van feit:

E. Fromberg, drugsexpert bij het Trimbos Instituut, vindt alle aandacht voor ghb overdreven. ‘Waarom maakt de politie zich niet meer druk over de invloed van alcohol bij verkrachtingen?’ Volgens hem steken voortdurend nieuwe middelen de kop op. Ze staan korte tijd in de belangstelling. ‘Dan blijkt dat het meevalt en hoor je niemand er meer over.’

Slechts één artikel¹⁷⁷ houdt alle opties open, door zonder commentaar verhalen van vermeende slachtoffers nevenschikkend te presenteren met de waarschuwing van een preventiemedewerker en de debunking van een onderzoeker (‘Een jaar lang heb ik mensen geïnterviewd die zeiden dat dit hun was overkomen. Van de zestig mensen gaf vijftig mensen na nader overleg toe zelf iets gebruikt te hebben.’). Deze veelstemmigheid past bij het vernaculaire dorpspomp-format van de rubriek: ‘Wat houdt mensen bezig, wat is het gesprek van de dag? In de rubriek De Gemoederen peilt de stads- en streekredactie meningen van betrokkenen, deskundigen en anderen over actuele zaken in Tilburg en Midden-Brabant.’

Samenvattend: de krantenberichtgeving stelt verkrachtingsdrugs voor als een geloofwaardige en ernstige zaak. In termen van Donovan vertegenwoordigen kranten vooral het fervente geloof, dat niet alleen wordt ondersteund door fervente beweringen en getuigenissen van slachtoffers, maar ook door instrumentele beweringen. Kranten bieden ook ruimte aan debunkende argumenten, maar kennen daar minder gewicht aan toe.

De online discussies over verkrachtingsdrugs bieden een heel ander beeld.

---

177 Jessica Maas, ‘Ik zet m’n drankje nooit meer op de bar’. *Brabants Dagblad*, 29 juni 2005.

7.4.2 *Stijlen van geloof en ongeloof in online discussies*

Anders dan in kranten is het gevaar van verkrachtingsdrugs op webforums onderwerp van controverse. Was de berichtgeving in kranten vooral fervent gelovig, in online discussies worden geloof en ongeloof gevarieerder beargumenteerd.

Van alle argumenten (N=223)¹⁷⁸ is een derde (34%) debunkend. Degenen die het verhaal geloven, gebruiken weinig fervente argumenten (3,6%). De grootste groep gelovigen beroept zich op instrumentele argumenten (23%) of op eigen ervaringen (39,5%).

Debunkers bestrijden de ernst van het probleem met twee hoofdargumenten. Ten eerste is het volgens hen onmogelijk iemand ongemerkt te drogeren met drugs in haar drankje, omdat die middelen zichtbaar blijven en te proeven zijn – ghb smaakt zout of bitter (29 maal genoemd op een totaal van 76 debunkende argumenten):

ik vind het altijd vrij opmerkelijk dat mensen ongemerkt drugs in hun drankje kunnen krijgen. ghb/gbl heeft zo'n sterke smaak dat je dat overduidelijk overal doorheen proeft. (scholieren.com, 1 feb. 2007)

GHB als date-rape drug is een fabel (iedereen die GHB gehad heeft weet dat je dat niet in iemands drankje kan doen zonder dat diegene het proeft, tenzij er bizar veel alcohol in het drankje zit misschien, dat heb ik nooit geprobeerd) (scholieren.com, 19 juli 2005)

Ten tweede zouden zogenaamde 'slachtoffers' onvrijwillige bedwelming gebruiken om hun eigen vrijwillige alcohol- en/of drugsgebruik en/of seksueel gedrag te verhullen (25 keer).

Haha, da's vaak zo'n excuus voor van die meisjes, nadat ze zich helemaal lam hebben gezopen en 10 pillen naar binnen hebben gewerkt: 'Ja ik weet niet hoe het kwam, maar ik voelde me zo raar, ik denk dat er iemand iets in m'n drinken heeft gedaan..' (fok.nl. 19 nov. 2007)

misschien heeft je dochter zelf wel de stoute schoenen aangetrokken tijdens een gezellige avond en was haar verhaal de 'easy way out' of stond je ernaast toen de drugs werden toegediend...? (lezersreactie op site Leeuwarder Courant, 30 apr. 2006)

---

178 Het aantal argumenten (223) is aanzienlijk lager dan het aantal berichten (2.720): veel berichten – een groot deel bestaat slechts uit enkele woorden, of zelfs uit niet meer dan een emoticon – bevatten geen argumenten.

Ooit weleens gezien hoe die britse wijven zich gedragen? Dat zijn vaak sletten pur-sang, verbaast me niks als ze gewoon zeggen dat ze verkracht zijn omdat ze bang zijn om een nog ergere sletten-reputatie te krijgen. (gamer.nl, 9 sep. 2004)

Naast deze standaardargumenten beweren debunkers onder meer dat verkrachting na het toedienen van drugs geen realistisch scenario is (want hoe sleept de verkrachter zijn bewusteloze prooi ongemerkt langs vriendinnen, andere bezoekers en portiers?; 13 keer):

stel ik gooi ghb in het drinken van een meisje, en dan?
waar zou ik haar dan moeten verkrachten ? op de vloer bij de bar ? (partyflock, 24 feb. 2008)

Fervente claims zoals die in kranten regelmatig worden gemaakt ('de situatie omtrent rape drugs is een groot/groeiend probleem'), komen in de online discussies nauwelijks voor (3,6%). Geloof wordt beargumenteerd met instrumentele argumenten (22,9%) en eigen ervaringen (39,5%). Instrumentele argumenten om het gevaar van verkrachtingsdrugs serieus te nemen ($N_{tot} = 51$), richten zich in de eerste plaats op de eigenschappen en effecten van de drugs die een gebruik als verkrachtingsmiddel plausibel maken: je ziet, proeft en ruikt ze niet (13 maal) en ze veroorzaken geheugenverlies, roes, verdoving en seksuele ontremming (18 keer).

Ik dacht ook altijd dat je die smaak niet over het hoofd kunt zien... maar als je GHB mengt met een beetje dubbel fris- witte druif & (ik geloof) citroen en je slaat het achterover, proef je de GHB niet. Spa citroen is ook een hele goeie! (scholieren.com, 7 dec. 2004)

Het probleem met GHB is natuurlijk dat een verkrachting dan bijna niet meer nodig is. De aard van de drug is namelijk dat het mensen willoos maakt en/of in grote staat van opwinding. Zodoende hoeft je niets tegen haar zin te doen en vind er technisch geen verkrachting plaats nadat je het meisje hebt gedrogeerd. (nujij.nl, 20 feb 2008)

Minder vaak wordt een beroep gedaan op een fundamenteel gebrek aan kennis (niemand weet of er daadwerkelijk iets in het drankje is gedaan door een ander; 6 keer) en op het voorzorgprincipe: better safe than sorry, je kunt maar beter gewaarschuwd zijn, het zal je maar overkomen... (7 keer).

Afijn volgens mijn vriendin hier is het waar en beter één keer teveel gewaarschuwd..... toch of niet soms. (nujij.nl, 15 jan 2008)

Deze argumenten komen overeen met de argumentatie van instrumentele *believers* die Donovan beschrijft (vgl. § 2.4.2). Dat niemand weet of er daadwerkelijk iets in het drankje is gedaan, kenschetst Donovan bijvoorbeeld als ‘beschermende onzekerheid’: hierbij staat ‘ik weet het niet’ gelijk aan ‘je kunt het niet weten’ en dus ‘je weet maar nooit’ (2007:77). Argumenten in de sfeer van ‘better safe than sorry’ noemt zij ‘curatief’ geloof: de waarschuwing is zinnig, ook als de aanleiding een onwaar verhaal mocht zijn (2007:77).

Een categorie *believers* die in Donovans model niet voorkomt, zijn de forumbezoekers die argumenteren op basis van eigen ervaringen met vermeende drogering en die hiermee 39,5 procent van alle argumenten in de discussies voor hun rekening nemen. De kernervaring in persoonlijke verhalen op webforums (n=88) is drogering, niet drogering gevolgd door seksueel misbruik: het overgrote deel van de *personal experience stories* gaat over drugs in drankjes (n=82), een klein deel (n=6) over bedwelming gevolgd door verkrachting.

Deze ervaringsverhalen bevatten elementen van Donovans fervente en instrumentele geloof, maar vormen een eigen categorie. Enerzijds zoeken de vertelsters en vertellers net als Donovans fervente believers naar empirisch bewijs: sommige houden hun forumgenoten zelfs op de hoogte van de uitslag van een doktersbezoek. Anderzijds missen ze de kruisvaardersambities die Donovan aan deze categorie toeschrijft: ze proberen niet om anderen te overtuigen van het gevaar van verkrachtingsdrugs, maar presenteren hun discussiebijdragen als een poging om te begrijpen wat hen zelf is overkomen. Door die expliciete twijfels en vragen komt het geloof dat zij uitspreken sterker overeen met het instrumentele dan het fervente: ze weten het niet zeker, maar het *kan* waar zijn dat ze het slachtoffer zijn van drugs in hun drankje.

Ook de verhalen waarin wel sprake is van seksueel misbruik, kennen vaak die twijfel:

Ik heb een hele rare vraag, maar ik vraag me af of ik dit weekend gewoon vreemd ben geweest of dat ik misbruikt ben :/

Na een avond stappen en hetvolgende feestje en hetvolgende feestje (op 1 avond) eindigde het laatste feestje in de bar van een hotel. Daar stond ik behoorlijk te dansen/flirten/hem gruwelijk op te geilen (ik kende hem niet eens voor de rest). Hij wilde me steeds mee naar boven nemen, maar ik had hem verteld dat ik dat niet wilde, mede omdat ik een vriend heb.... Toch belandde ik boven in een kamer (nee ik zou niet naar zijn kamer gaan maar naar mijn kamer, maar ik kwam toch uit bij zijn kamer), en begon hij me te zoenen en me uit te kleden. Nog steeds bleef ik nee zeggen, maar echt veel kracht om anders dan verbaal tegen te sputteren had ik niet. Ik had ook wel het een en ander gedronken, maar niet ZOVEEL dat ik in deze staat zou moeten verkeren (iets in een drankje gegooid?). Maar tussen het nee

zeggen door begon ik ook geil te worden (GHB???), dus tussen de nee's heeft denk ik 2x een 'ja pak me' gezeten 🤔😏 Daarnaast heb ik nix gedaan, behalve terug-gezoend (ik kon ook fysiek weinig anders meer)... Daarna weer flink geprotesteerd dat ik ECHT niet wilde en dat ik het meende, etc etc etc...

Uiteindelijk is het me gelukt om toch weg te komen voordat er gesext werd, maar mijn eerste gevoel was toen dus dat ik vreemdgegaan was, en dat ik mezelf in die situatie gewerkt had, omdat ik hem zo gigantisch had op lopen te geilen. Maar later dacht ik er toch anders over omdat het eigenlijk niet uitmaakt wat je doet (al sta ik topless te dansen op de bar), als ik nee zeg, bedoel ik nee, en nix anders. Dus dan kan ik het weer zien als aangerand. Ik weet het niet meer, wat vinden jullie? (fok forum, 3 maart 2005)

Dit verschil in stelligheid tussen forums en nieuwsmedia valt ook forumdeelnemers op. Deelnemers aan een discussie op Partyflock werden in 2004 geïnterviewd door een journalist van *Tubantia*. Het artikel verscheen (op zondag 7 november 2004), terwijl de discussie nog liep. Een deelnemer verbaast zich over de stelligheid van de krant:

.. vindt 't zondag verhaal anders best wél nieuws eigenlijk! 😏...als ik dit 'PF-nieuws' ernaast hou; Jij hebt je maatje na 't buiten zitten + binnen wat sappies gelukkig weer OKI, en in de krant eindigt de hele gang/nachtmerrie in 't ziekenhuis?!?! LOL

komen niet uit 'n ei hoor! 😊

relaxte dude/journalist ook trouwens met zo'n suggestief stukkie! Ghe.. *schrijft t vlotjes alles op als gebeurde feiten – na 't horen van verhalen?? - jullie waren(en zijn) er hier nog niet eens uit!* LOL hoekenattan hoekenattan?? 😏 (Partyflock, 11 nov. 2004, mijn cursivering)

Samenvattend: overheerst in kranten de fervente overtuiging dat verkrachtingsdrugs een ernstig gevaar zijn, op forums domineert de discussie tussen debunkers enerzijds en instrumentele en ervaringsgelovigen anderzijds. De debunkers belijden een fervente vorm van ongelooft, de andere partij een weifelend geloof: verhalen over verkrachtingsdrugs, ook die over eigen ervaringen, zijn plausibel én onzeker.

Wat doen de journalisten en de deelnemers aan online discussies over verkrachtingsdrugs om betrouwbaar over te komen? Daarover gaat de volgende paragraaf.

7.5 Ethos in nieuws en online discussies over verkrachtingsdrugs

Voor de analyse van het overtuigingsmiddel ethos in nieuws en online discussies werd het volgende materiaal onderzocht (zie voor een verantwoording van de selectie hoofd-

stuk 4 en voor een overzicht bijlage II). Het krantencorpus (147 berichten uit vier regionale en twee landelijke kranten, en uit de ANP-kopij) komt overeen met dat voor de logos-analyse. Voor de online discussies werden uit de 52 threads die voor het logosonderzoek zijn gebruikt willekeurig 25 discussies genomen. Na het verwijderen van de berichten kleiner dan 50 woorden bleven hieruit 234 relevante berichten over.

7.5.1 *Ethos in krantenberichtgeving*

In de onderzochte kranten zijn ‘verkrachtingsdrugs’ in journalistiek opzicht *business as usual*. Anders dan we zagen in de berichtgeving over de gifnaaldaanvallen in New York (hoofdstuk 6), zien journalisten zich niet genoodzaakt hun autoriteit als betrouwbare verslaggevers af te zetten tegen aanspraken van anderen, in casu de vermeende slachtoffers. Grenswerk is afwezig in de onderzochte krantenartikelen, dit is routine-nieuws.

Daarom is er evenmin reden de eigen eerlijkheid en welwillendheid te benadrukken. De derde Aristotelische ethosdimensie, die van de deskundigheid, is wel aanwezig, maar wat hier opvalt is dat de journalisten betrekkelijk weinig verwijzen naar andere autoriteiten dan zij zelf. Van de 137 beweringen over het gevaar van verkrachtingsdrugs die werden gevonden in de logosanalyse, worden er 94 *niet* toegeschreven aan een bron. Het gaat daarbij om beweringen als deze:

GHB ofwel gamma hydroxy boterzuur is een reuk- en smaakloze vloeibare drug waarvan de gebruiker behoefte aan seks krijg. Argeloze horecabezoekers lopen kans dat ze het middel zonder dat te weten in hun drankje krijgen toegediend. In het verleden zijn vrouwen, die de drug op deze manier innamen, verkracht. (*Brabants Dagblad*, 14 okt. 2003)

Onder de met name genoemde bronnen komen slachtoffers en politie of justitie het vaakst aan het woord (respectievelijk 16 en 15 maal), gevolgd door voorlichtingsinstanties (12 maal), medische hulpverleners (6) en wetenschappers en (horeca-) ondernemers (beide 3 maal).

In de krantenberichtgeving lijkt het gevaar van verkrachtingsdrugs zich grotendeels te bevinden in Hallins sfeer van consensus (zie § 2.1.1), de onderwerpen die niet vragen om objectieve en evenwichtige berichtgeving, omdat journalisten ervan uitgaan dat deze kwesties geen tegenspraak oproepen. Slechts voor een klein deel bevindt het onderwerp zich in de sfeer van legitieme controverse, waarin verschillende meningen heersen, maar binnen het sociaal aanvaardbare. Dat die controverse in vernaculaire media heftiger woedt, is aan de berichtgeving in kranten niet af te lezen.

De officiële media negeren ons, constateren Partyflockers die sceptisch staan tegenover het gevaar van verkrachtingsdrugs (23 dec. 2002):

DarkHelmet

[...] De verhalen die je vaker hoort, of zelfs in de krant leest blijken nergens op gebaseerd te zijn, dan puur gissen of aanhalen van indianenverhalen. [...]

TheLawyer

Media blaast alles op dat is toch algemeen wel bekend..... [...]

TheLawyer

Wat boeit zo'n topic nou hehe dit is geen media ofzo hoor en hier zal de media echt zijn onfi [info] nie vandaan halen en eigenlijk lezen ze dan wat meer over de waarheid (niet dat ze dat gebruiken ofzo) [...]

Yanze

nou ... ik denk dat als een Nieuwe Revu Reporter eens een dagje gaat zitten lurken op PartyFlock dat ie dan best een 'leuk' artikeltje over 'ons' kan gaan schrijven ...

Aan welke bronnen kennen deze forumbezoekers wel gezag toe? En hoe proberen zij zelf een betrouwbare indruk te wekken? De volgende paragraaf (en het kader 'Vertrouwen is een groot woord') behandelt het gebruik van ethostechnieken in online discussies over verkrachtingsdrugs.

7.5.2 Ethos in online discussies

Het onderzoek naar ethostechnieken werd uitgevoerd op een deel van het corpus dat ook voor het logosonderzoek is gebruikt. Van de 52 discussies van het totale corpus werden er 25 willekeurig gekozen. Deze discussies bevatten 234 berichten van meer dan 50 woorden; kortere berichten werden als niet-relevant niet in de analyse betrokken. Hierin zijn aan de hand van het model (pp. 178-179) de ethostechnieken gescoord.

In de 234 relevante berichten werden 217 ethostechnieken aangetroffen, dus gemiddeld 0,93 per bericht. Van deze technieken werden er 173 gebruikt door gelovers en 44 door debunkers (resp. 79,7 en 20,3% van het totaal). Gelovers gebruikten meer, en meer gevarieerde ethostechnieken dan debunkers.

De technieken die alle partijen in de discussie samen het meest gebruiken, zijn het vertellen uit de eerste hand (52 maal; 24% van het totale aantal ethostechnieken), het benadrukken van de eigen deskundigheid (33 maal; 15,19%), en anticiperen op tegenargumenten en vragen over de eigen betrouwbaarheid (28 maal; 12,9%).

Bij de gelovers staat een beroep op eigen ervaring bovenaan (46 maal; 26,6%). Daarna volgt het zwart maken van gemeenschappelijke vijanden (26 maal; 15%), en het benadrukken van de eigen deskundigheid (22 maal; 12,7%). Rechtstreekse verwijzingen naar de eigen eerlijkheid kwamen niet voor. Opmerkenswaardig is ook dat de stereotype vriend-van-een-vriend als bron betrekkelijk weinig werd genoemd.

Ethostechniek		Gelovig		Debunkend	
		N	%	N	%
1	Aangeven dat je wat je zegt, getest hebt	1	0,4	-	-
2	Beroep op een autoriteit	9	4,14	7	3,22
3	Anticiperen op tegenargumenten en vragen die op jou als persoon of als bron betrekking hebben	18	8,2	10	4,6
4	Verwijzen naar eigen kennis, opleiding of ervaring	22	10,13	11	5,06
5	De afstand verkleinen tot de bron. Cat.1: uit eerste hand	47	21,65	5	2,3
6	De afstand verkleinen tot de bron. Cat.2: uit tweede hand	14	6,45	-	-
7	De afstand verkleinen tot de bron. Cat.3: uit derde hand	10	4,6	2	0,92
8	Zaken vermelden die in je nadeel lijken.	14	6,45	2	0,92
9	Naar de eigen eerlijkheid verwijzen	-	-	1	0,4
10	De gemeenschappelijkheid benadrukken	9	4,14	4	1,84
11	Het publiek complimenteren en bedanken	3	1,38	-	-
12	Een gezamenlijke tegenstander zwart maken	26	12,22	2	0,92
	Totaal	173		44	

Tabel 7.1: Ethostechnieken in online discussies over verkrachtingsdrugs (25 discussies, 234 relevante berichten)

Slechts 10 van de 71 gevallen waarin de afstand tot de bron werd benoemd, betroffen verhalen uit de derde hand, zoals deze (Scholieren.com, 1 feb. 2007):

Een klasgenootje van een vriendin van mij heeft ook ooit iets in haar drinken gehad.. ik weet niet wat, maar uiteindelijk is ze er aan overleden.

Een aantal van de technieken die veel worden gebruikt door gelovers is te zien in het volgende bericht van een topic starter (Partyflock, 17 okt. 2004):

wat ons nouh weer is overkomen gisteravond 🤔 me vriendin werd ineens helemaal niet goed. ze had al aardig wat witte wijn op duz was lekker dronken. ineens was je weg 🤔 was ze de discotheek uitgezet omdat ze knettertjesleip ging. en ze doet helemaal niet aan drugs. ik naar buiten zat ze daar 🤔 mega grote doppen en dr kaak ging ook van links naar rechts. helemaal klte voelde ze zich..uiteindelijk hebben we haar naar binnen gekregen en cola en sju dorange(jaa weet ut ik schrijf het fout ma me hersens werken nu even niet optimaal 😊)

na een uurtje ging het alweer wat beter gelukkig 😊
er waren dr trouwens meer die zich raar voelden duzz volgens mij zijn dr
gewoon lozers geweest die aan het strooie geweest zijn 🚫 zielige lui 🚫 maar
we zijn dr nog niet uit wat het nu was 😞 ghb krijg je geen grote pupillen van
en ga je niet met je kaak schuiven toch?? pil dat lost niet echt snel op. coke is
ut ook nie geweest. maar ze heeft niks geproefd verder en ze zuipt altijd wel
snel dr wijntje op.
iemand enig idee??? of mdma ofzow???? ik zou het echt niet weten 😞

verder ik weet dat er al topics over zijn geweest maar ik vraag me echt af wat
het geweest is 😞 🚫

Schrijfster vertelt over iets waar ze zelf ooggetuige van was, ze uit haar afkeer van degenen die drugs in drankjes doen ('lozers', 'zielige lui'), en ze ondervangt kritische vragen en opmerkingen over het ethos van haar en haar vriendin. Ze geeft direct toe dat haar vriendin al 'lekker dronken' was, maar ze 'doet helemaal niet aan drugs'. En ze was niet de enige in de discotheek die zich raar voelde. De directe vraag ('iemand enig idee?') is een middel dat helpt om reacties los te maken (zie § 2.2.3). Ook de opsomming van mogelijkheden en twijfels (was het coke, was het ghb, was het mdma?) versterken haar ethos: zij is niet dom of dogmatisch, maar staat open voor nieuwe informatie en argumenten.

Tot zover de ethostechnieken van degenen die geloof uitspreken in het gevaar van verkrachtingsdrugs. Debunkers gebruiken minder ethostechnieken (44 versus 173 maal). Ook is hun repertoire minder gevarieerd: zij gebruiken acht verschillende technieken, de gelovers elf. Technieken die in debunkende berichten niet werden aangetroffen, zijn: aangeven dat je getest hebt wat je zegt, vertellen uit de tweede hand, en het publiek bedanken en complimenteren; verwijzen naar eigen eerlijkheid kwam slechts één keer voor. De techniek die debunkers het meest gebruiken, is verwijzen naar de eigen deskundigheid (11 maal; 25%). Daarna volgen anticiperen op aanvallen op je ethos (10 maal; 22,7%), en een beroep op een autoriteit (7 maal; 15,9%).

Verwijzingen naar externe autoriteiten zoals onderzoeksinstituten zijn betrekkelijk zeldzaam. Uniek is de verwijzing naar een wetenschappelijke publicatie, gevolgd door een uitgebreid citaat uit deze studie (scholieren.com, 4 feb. 2007):

er is ook een studie naar geweest en het blijkt dat mensen die dachten dat ze
gespiked waren met drugs dat dat vaak niet het geval is:

Toxicological findings in cases of alleged drug-facilitated sexual assault in the
United Kingdom over a 3-year period.

Vaker voeren debunkers zichzelf op als autoriteit, maar daarbij verwijzen ze zelden naar hun opleiding en functie (Fok-forum, 26 nov. 2007):

Ik weet dat gamma-hydroxyboterzuur zoutig smaakt, en dat je het in geringe concentraties al goed proeft. Maar ja, als je bedenkt dat ik in het dagelijks leven als 2de chemisch analist werkzaam bent komt het ook niet als een verrassing dat ik het een en het ander aan eigenschappen over chemische verbindingen kan vertellen, mag ik hopen 😊

Typerender is een beroep op eigen ervaring met drugs en party's:

GHB, Speed, MDMA.. tis allemaal zo goor.. dat proef je in elk soort drinken... En ja.. ik weet wél waar ik t over heb.. tis mij ook eens overkomen en ik róók t zelfs gelijk (Partyflock, 7 nov. 2004)

Ben zelf een 30'er en regelmatig gebruiken van GHB. Al jaren stoor ik me aan het feit dat er verhalen zijn over 'ghb in drankje gedaan'.

Geloof me, als jarenlange gebruiker (doch eens in de maand of zo, ben zeker geen verslaafde!) kan ik jullie het volgende vertellen;

GHB is vreselijk vies en je hebt er veel van nodig om 'out' te gaan. Ongemerkt in je drankje, hoe dronken je ook bent, gaat niet lukken. En zeker niet de hoeveelheid die nodig is om 'out te gaan' en dus verkracht te kunnen worden.

P.s. je wordt er wél geil van, mits met mate gebruikt! (Elsevier.nl, 8 mei 2007)

Wanneer we de gebruikte technieken indelen naar de ethosdimensies van Aristoteles, deskundigheid, eerlijkheid en welwillendheid, zien we dat de eerste, deskundigheid, het meest gebruikt wordt door beide partijen. Gelovers verwijzen vaak naar specifieke eigen ervaringen. Debunkers stellen daar niet hun eigen *personal experience stories* tegenover, maar benadrukken hun algemene ervaring als partyganger of drugsgebruiker. Een beroep op externe autoriteiten speelt voor beide partijen een ondergeschikte rol, net als een beroep op hun eigen formele opleiding en positie.¹⁷⁹

---

179 Voor dit laatste punt moeten we afgaan op persoonlijke indrukken van de codeurs, omdat we geen onderscheid hebben gemaakt tussen verwijzingen naar informele ervaringen en formele opleiding.

	%	N
Relevante berichten	100	234
Ethostechnieken	100	217
• Gebruikt door gelovers	79,7	173
• Gebruikt door debunkers	20,3	44
Ethosdimensies		
• Deskundigheid	71,9	156
• Eerlijkheid	7,8	17
• Welwillendheid	20,3	44

Tabel 7.2: Ethostechnieken en -dimensies in 25 discussies over verkrachtingsdrugs

Beide partijen in de discussie gebruiken het overtuigingsmiddel ethos, maar de gelovers gebruiken meer, en meer gevarieerde ethostechnieken. Beide partijen gaan ervan uit dat de bewijslast bij degenen ligt die beweren dat er drugs in hun drankje zijn gedaan. Zij moeten daarom meer retorisch werk verzetten om redelijk en betrouwbaar over te komen. Zij hebben meer te verliezen dan de debunkers wanneer hun persoonlijke verhalen worden afgedaan als broodjes aap en hun verzoeken om advies onbeantwoord blijven.

Hoewel het er in de discussies hard aan toe kan gaan (getuige het grote aantal berichten die voornamelijk uit gescheld bestaan), is er een gedachtenwisseling gaande. Beide partijen worden bijeengehouden door de gedeelde, vaak onuitgesproken overtuiging – *doxa* – dat het goed is om bedacht te zijn op de risico's van dansfeesten, alcohol en drugs, en dat er niets mis is met drugsgebruik zolang je daar bewust voor kiest:

Nee je moet zelf kunnen beslissen of je wel of niet gebruikt, en niet een of andere idioot die wat spul in je sappie gooit. (partyflock, 23 dec. 2002)

Drugs moet altijd je eige keuze zijn..!! (partyflock, 2 juni 2004)

Ik vind wel..mensen die dat graag willen nemen, moeten het zelf weten.. (partyflock, 8 juni 2004)

Beide partijen proberen hun ethos te versterken door te benadrukken wat ze gemeen hebben en door mogelijke aanvallen op hun ethos bij voorbaat te ontkrachten: ze willen niet te goedgelovig of te sceptisch lijken, te wantrouwend, te veel een voor- of een tegenstander van drugsgebruik.

Vertrouwen is een groot woord: het ethos van Anita en Tessa

Als voorbeeld van de manier waarop forumgebruikers ethotechnieken kunnen inzetten om hun verhaal overtuigend te presenteren, kijken we naar twee meisjes die op hetzelfde forum over hetzelfde onderwerp een topic openen. Een van hen wordt erkend als slachtoffer, de ander wordt uitgestoten.

Profielpagina's van tieners zijn de poesiealbums van deze tijd. Op zo'n pagina van het Partyflock-forum, een verzamelplaats voor liefhebbers van dansfeesten, vinden we, tussen songteksten en ge-embedde videotjes, het volgende gedichtje:

Vertrouwen is een groot woord
Dat bij elke relatie en vriendschap hoort
Hou het goed bij je..
En weet aan wie je het geeft,
Want het is een kostbaar iets
Wat je niet snel vergeet!¹⁸⁰

Hoe snel je in een online omgeving vertrouwen kunt verspelen, is te zien aan het geval van 'AnitA' uit 'RoFfa CiTy' (Rotterdam), die op 20 april 2004 om 21.02 op Partyflock een bericht post over iets dat haar overkwam in een Rotterdamse discotheek:

een 'vriend' van mij heeft een keertje tijdens het stappen in Hollywood GHB in me drankje gedaan zonder dat ik dit wist. Ik voelde me ineens super dronken terwijl ik maar 2 breezers op had.. Ik heb heel raar gedaan die avond en heb "het" gedaan met een jongen in zijn auto.. Zou dit normaal nooit zo snel gedaan hebben... Vind het echt niet normaal dat er jongens zijn die dit doen! Zijn er nog meer meiden hier die zoiets hebben meegemaakt??

Twee minuten later al zet een andere forumbezoeker vraagtekens bij haar identiteit:

Geboortedatum: 3 mei 1988 (15 dus)
Geslacht: vrouw
Geaardheid: bi
Relatie: ja, maar toch beschikbaar!
Lekker hè, zo'n fake profiel?

Eerder diezelfde dag had 'AnitA' al met even weinig succes een ander topic geopend, 'Als meisje zoenen met een meisje': 'Welke meiden hier doen dit ook wel eens ik vind het heel fijn om met meisjes te zoenen en vind eerlijk gezegd ook dat meisjes beter

---

180 partyflock.nl/user/43096/text.html#text, geraadpleegd 16 okt. 2009.

zoenen!’ Ook dat levert na vijf minuten een reactie op van iemand die aan haar identiteit twijfelt. Forumbezoekers die wel geloven dat AnitA is wie ze zegt te zijn, maken haar op basis van haar spelling en gedrag uit voor ‘breezersletje’ en citeren Van Dale: ‘ani·ta (de ~ (v.), ~’s) 1 [pej., inf.] ordinair meisje.’

Het bevoegde gezag op Partyflock is ook de mening toegedaan dat Anita een trol is, iemand die met extreme en verzonnen berichten tweedracht hoopt te stichten: beide topics worden door de moderator gesloten en ‘AnitA’ krijgt een permanente ban.

Bevestigt dit nu de bedenkingen over de betrouwbaarheid van online discussies uit paragraaf 4.4? Nee, want gevallen zoals dat van AnitA komen in het onderzochte materiaal – 54 discussies, met meer dan 1400 deelnemers – slechts één maal voor. Dat wil niet zeggen dat alle anderen de waarheid vertellen over hun identiteit en ervaringen, wel dat hun zelfpresentatie strookt met de normen van deze omgeving.

Anderhalve maand later post ‘Tessa’ op hetzelfde forum een vraag over hetzelfde onderwerp als AnitA (Partyflock, 31 mei 2004):

Ik dacht zaterdag echt even dat ik doodging! Ik denk natuurlijk niet gelijk, dat ze iets door me drinken hadden gegooit, maar ik was zooo super bang 😊

Ik zat gewoon helemaal te shaken, had het benauwd, me ogen trilden (!! Ik kon niet eens meer gewoon kijken..!!), me hart sloeg steeds over en had veel steken bij me hart. Ik had wel 5 wodka red-bull gedronken, weet iemand misschien waaraan het kon liggen??

Tessa houdt er rekening mee dat iemand op het dansfeest misbruik van haar vertrouwen heeft gemaakt door haar heimelijk drugs toe te dienen. En nu ze haar verhaal vertelt, moet ze het vertrouwen winnen van de andere forumbezoekers. Ze is zich er waarschijnlijk van bewust dat ze zowel medeleven als scepsis zal ontmoeten: verhalen over drugs in je drankje zijn op Partyflock controversieel – volgens de een is het een serieus probleem, volgens de ander een broodje aap. Tessa’s publiek zal moeten vertrouwen op haar weergave van de toedracht. Om medeleven op te wekken en een antwoord te krijgen op haar vraag wat haar is overkomen, moet ze haar gehoor ervan overtuigen dat zij een sympathiek mens is en een betrouwbare getuige van de gebeurtenissen van die nacht. Om de voorspelbare kritiek dat ze wel dronken zal zijn geweest bij voorbaat te ontkrachten, deelt ze uit zichzelf mee dat haar alcoholinname – naar de maatstaven van de Partyflock-stamgasten – niet uitzonderlijk was: ‘5 wodka red-bull’. Ook formuleert ze haar verdenking met een slag om de arm: ‘Ik denk natuurlijk niet gelijk, dat ze iets door me drinken hadden gegooit’. Kortom, Tessa werkt aan haar ethos om haar publiek ervan te overtuigen dat haar iets uitzonderlijks is overkomen.

En met succes.

Binnen een minuut reageert Thirza: ‘iemand heb wat in je drank gegooit.’ Anderen opperen als verklaring hyperventilatie, een paniekaanval, hartritmestoornissen, of, toch, de vijf mixdrankjes van wodka en red-bull. Twee weken lang gaat het gesprek voort, waarbij Tessa de anderen op de hoogte houdt van haar wel en wee (15 juni 2004):

oké iedereen,

Ik ben naar de dokter geweest..

Hij kon nix vertellen over dat drugs enzo..

Maar, hij vertelde dat die steken die ik nu nog steeds heb, dat die komen door stress en spanning 😊

Dus blijkbaar maak ik mijzelf te bang en krijg ik weer die steken 😊

De dokter vertelde dat het eerder altijd hyperventilatie heette, maar dat die naam veranderd is naar... (????) ehh... nou ja dat ben ik vergeten, maar het sloeg er dus op dat het spanning was....

Dus ben ik weer gerust, en iedereen ... 😊

Dus maar, van wat ik die zaterdag gehad heb, kan ik niet meer achter komen, maar waar deze steken vandaan komen weet ik nu eindelijk.. 😊

dankje.

Hierna neemt de frequentie af, maar pas vijf *maanden* na het eerste bericht verschijnt de laatste reactie (13 november 2004). In totaal zijn er dan 210 berichten gepost en hebben 90 Partyflockers deelgenomen aan de gedachtewisseling.

Tessa was ook degene die het gedichtje over vertrouwen op haar profielpagina plaatste. Het vertrouwen dat de forumbezoekers haar schenken (ook de debunkers, door met haar in discussie te gaan) is representatief voor de onderzochte discussies, niet het wantrouwen en zelfs de verbanning waar ‘AnitA’ op stuitte.

7.6 De retorica van de waarde: echte en slechte slachtoffers

De voorgaande paragrafen behandelden de retorica van de waarheid: hoe wordt de waarheid of onwaarheid van de verhalen over drugs in drankjes retorisch geconstrueerd? Het laatste deel van dit hoofdstuk gaat over de retorica van de waarde: hoe worden deze verhalen gebruikt om het probleem verkrachtingsdrugs te typeren (logos) en hoe worden ze gebruikt om anderen te overtuigen met een beroep op hun emoties (pathos)? Verhalen over bedwelming en verkrachting kunnen gevoelens opwekken van medeleven, verontwaardiging en angst. In hoeverre zijn de slachtoffers en daders ‘ideaal’ en exemplarisch?

Uit de inhoudsanalyse van kranten- en forumberichten (1999-2008) blijkt dat het stereotype van het ‘ideale slachtoffer’ vooral in kranten wordt gereproduceerd. Online discussies over verkrachtingsdrugs vertonen een veel minder scherpe scheiding tussen ideale en andere slachtoffers. Tabel 7.3 geeft de bevindingen beknopt weer. De volgende twee subparagrafen lichten de analyse toe.

	Stereotype ideale slachtoffer (Christie, 1986)	Online forums	Kranten
Incident	Gewelddadig	Bedwelming (verkrachting als hypothetisch worst-casescenario)	Bedwelming en verkrachting
Locatie/setting	Passend, respectabel: slachtoffer kan niet verweten worden daar op dat moment te zijn	Uitgaansleven: parties, horeca	Uitgaansleven: parties, horeca
Slachtoffer	Jonge vrouwen	Jonge vrouwen in algemene verhalen; vrouwen én mannen in ervaringsverhalen	Jonge vrouwen; soms mannen
Dader	Onbekende van slachtoffer; groot en slecht	Blijft vaag; man	Blijft vaag; man
Schuld & preventie	Geheel onschuldig, respectabele activiteiten, slachtoffer beschermt en verdedigt zich	Onderwerp van debat; eigen drank- en drugsgebruik; seksuele activiteiten	Doorgaans onschuldig, soms bekritiseerd

Tabel 7.3. Slachtofferstereotypen in kranten en online forums (naar Burger & Vanderveen 2010:419)

7.6.1 Typering in krantenberichtgeving en online discussies

Nederlandse kranten behandelen verkrachtingsdrugs in de onderzochte periode als een serieuze kwestie. De berichtgeving betreft in de meerderheid van de gevallen het algemene probleem, al dan niet geïllustreerd met incidenten, maar afzonderlijke incidenten vormen het onderwerp van een ruime minderheid van de berichten (36,8%; $N_{\text{tot}}=147$). De ernst van de beschreven incidenten ($N_{\text{tot}}=281$) varieert: in de meeste gevallen gaat het over (een poging tot) bedwelming, al dan niet gevolgd door onwel worden (51,9%),

of om bedwelming in combinatie met aanranding of verkrachting (32,0%). In 13 gevallen raken de slachtoffers in coma. Ook als er alleen sprake is van bedwelming, is verkrachting aanwezig als worstcasescenario. Dit blijkt onder meer uit de aanduiding van de middelen: wanneer deze worden omschreven, is dat in tweederde van de gevallen (65,2%; $N_{\text{tot}}=164$) met de termen (*date*) *rape*- of *verkrachtingsdrugs*.

De meest genoemde plaats delict is het uitgaansleven (61%, $N_{\text{tot}}=154$); in het merendeel van de overige gevallen werd de setting niet vermeld of was deze onduidelijk (23,4%). De typische verkrachtingsdrug is GHB (genoemd in 76,8% van de gevallen, $N_{\text{tot}}=164$). In een minderheid van de gevallen gaat het om Rohypnol (8,5%). Ketamine, XTC en MDMA worden enkele keren genoemd als bedwelmmiddel.

De afzonderlijke zaken die de meeste aandacht krijgen, wijken in verschillende opzichten af van de gevallen die in de artikelen over verkrachtingsdrugs als algemeen probleem worden voorgesteld als typisch. Het onderwerp verkrachtingsdrugs is van zichzelf al vrij sensationeel door de betrekkelijke zeldzaamheid van het delict in combinatie met drugs, seks en geweld. De meest besproken zaken zijn door de leeftijd van de slachtoffers, de gevolgen of de plaats van het delict nóg uitzonderlijker en dus nieuwswaardiger. In de 'Emmer GHB-zaak' (2007) werd een man veroordeeld omdat hij bij een recreatieplas zijn negenjarige stiefdochter en een vriendinnetje met GHB drogeerde en seksueel misbruikte.¹⁸¹ De onverklaarde dood van de 21-jarige Denise Schouten uit Tilburg (1999) werd door haar ouders en sommige kranten toegeschreven aan GHB in haar drankje; de zaak was vooral geruchtmakend doordat het Nederlands Forensisch Instituut haar hart zoekmaakte en verwisselde met dat van een onbekende man.¹⁸² De zaak-Stellingwerf (zie § 7.2) was nieuwswaardig door de meervoudige beschuldiging, de publicatie van het portret van de verdachte en diens vlucht naar Brazilië. Ook de Groninger hiv-affaire (2007) week af van de gangbare verhalen over verkrachtingsdrugs, omdat het hier ging om homoseksuelen die hadden toegestemd in seksueel contact, maar niet hadden gevraagd om een injectie met hiv-besmet bloed (Van Wely 2010).

Andere zaken trokken de aandacht omdat er Bekende Nederlanders bij betrokken waren. Een deelnemer aan het reality-programma Big Brother III The Battle, Gert-Jan, werd veroordeeld omdat hij twee meisjes bij hem thuis een drankje gaf met GHB erin.¹⁸³ Ook de vermeende drogering van het zevenjarig halfbroertje van Mariska

---

181 Gerard de Kleine, Meisjes (9 en 10) gedrogeerd en misbruikt bij Emmer Visvijver. *Dagblad van het Noorden*, 14 juli 2007; Man die meisjes drogeerde verdacht van poging tot moord. ANP, 6 sep. 2007.

182 'Waar is het hart van Denise?' *De Telegraaf*, 3 juli 2004; Merijn Rengers, Recherche kan hart Denise Schouten ook niet vinden. *de Volkskrant*, 27 mei 2008.

183 Petra Boots, BB'er Gert-Jan gaf drogering meisje toe. *De Telegraaf*, 22 jan. 2003; Twee maanden cel voor oud-Big Brotherbewoner. ANP, 28 mei 2003.

Bauer, bij het huwelijksfeest van Frans en Mariska Bauer in een Zevenbergs hotel, haalde het nieuws.¹⁸⁴

Deze zaken wijken zowel af van het standaardverhaal in de nieuwsartikelen over het probleem in het algemeen, als van dat in forumdiscussies.

De forumdiscussies gaan doorgaans over individuele incidenten, en veel minder vaak over een reeks incidenten, over het fenomeen verkrachtingsdrugs of over een combinatie van incident en fenomeen. Ook de aard van de besproken incidenten verschilt: het typische incident in de online discussies is een geval van onwel worden met onzekere oorzaak. Slechts in 11 procent van de gevallen wordt de vermeende bedwelming gevolgd door aanranding of verkrachting, terwijl dat in de kranten in een derde van de gevallen gebeurt. Wel is net als in kranten het gevaar van verkrachting als worstcase-scenario aanwezig. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de aanduiding van de bedwelvende middelen in kwestie: wanneer die een generieke naam krijgen, verwijst deze in driekwart van de gevallen naar verkrachting (*verkrachtingsdrugs*, (*date*) *rape drugs*).

De beschreven incidenten zijn dus over het algemeen minder ernstig en hun aard (was het moedwillige bedwelming door een ander, of iets anders?) staat vaker ter discussie.

7.6.2 Pathos in krantenberichtgeving

Uit de analyse van de typering blijkt dat de kranten het duisterste beeld bieden: zij leggen meer de nadruk op bedwelming gevolgd door verkrachting of zelfs coma en overlijden, en doen daarmee een sterker beroep op de gevoelens van het publiek. Dit pathos spreekt uit koppen als ‘Verkrachtingen na gebruik nieuwe partydrug’ (ANP, 13 feb. 1999); ‘Meisje doodziek na biertje met drug’ (De Telegraaf, 14 okt. 2002); ‘NATALIE gedrogeerd en misbruikt’ (De Telegraaf, 8 apr. 2006, over de op Aruba verdwenen Natalee Holloway).

Conform de klassieke beschrijving van ideale slachtoffers en daders (Christie 1986) zijn de rollen van slachtoffer en dader stereotiep verdeeld over de seksen. De slachtoffers zijn zowel in het nieuws als op de forums voornamelijk vrouwen, wier kwetsbaarheid vooral in het nieuws wordt benadrukt met aanduidingen als *jonge meisjes*, *jonge studenten*, *jonge vrouwen*, *tieners*, *jonge dames*, en *juffrouw*.

De omschrijving van de slachtoffers is echter ook op dit punt gevarieerder dan verwacht. Ook mannen worden in kranten genoemd als slachtoffer, al zijn uitspraken als deze een uitzondering: ‘Figuren met snode seksuele plannen mengen in het geniep de stropetige, enigszins zoute vloeistof in een drankje van hun slachtoffers: vrouwen én mannen’ (*Dagblad van het Noorden*, 25 juli 2007). Nog stilliger is: ‘De dader koos zijn slachtoffers in het homocircuit, iets dat bij date-rapen het meest gebruikelijk is.’

---

184 Moeder Mariska Bauer: ‘Mijn zoon gedrogeerd in Zevenbergs hotel.’ *BN/De Stem*, 15 mei 2008.

(*De Telegraaf*, 14 apr. 2005) In het nieuws zijn mannelijke slachtoffers vrijwel altijd sporters die heimelijke drogering aanvoeren als verklaring voor een positieve dopingtest, of automobilisten die er een verkeersovertreding mee excuseren (Wierds 2008:70-72). Deze mannen zijn geen ideale slachtoffers; zij verdienen dus niet het predicaat 'slachtoffer'.

Waar het daderkenmerken betreft, komen nieuws en forums weer sterk overeen: hun trekken blijven opvallend vaag, maar wanneer hun sekse impliciet of expliciet benoemd wordt, zijn daders altijd mannelijk, zowel in online discussies als in nieuws-items. Verder blijven zij onzichtbaar en spelen ze in het discours een ondergeschikte rol: dat richt zich op de verantwoordelijkheid van de (potentiële) slachtoffers:

De politie kan weinig anders doen tegen GHB, dan het uitgaanspubliek waarschuwen. 'De daders zijn vaak moeilijk te pakken', zegt politiewoordvoerder Anton de Ronde. (*Dagblad Tubantia/Twentsche Courant*, 22 dec. 2006)

Hoe die verantwoordelijkheid wordt beoordeeld, loopt echter sterk uiteen. In kranten klinken slechts een enkele keer kritische geluiden. Het merendeel van de krantenberichten rept niet van mogelijk vrijwillig alcohol- of drugsgebruik of van eigen seksuele initiatieven door het slachtoffer, en wanneer dit wel ter sprake komt, wordt het ontkend (cursiveringen van mij):

Eva (30) wilde het een beetje rustig houden, met Koninginnedag voor de boeg, en liet het bij een stuk of vier wodka-bitter lemon. Aan pillen dacht ze al helemaal niet. Maar rond een uur of zes – het feest liep langzaam op zijn eind – werd ze niet lekker.

Even naar buiten, ergens zitten in de open lucht, want dit ging niet goed. Het laatste dat ze zich herinnert, is een jongen in een auto die haar uitnodigde even uit te puffen op de passagiersstoel. Dat zou ze normaal nooit doen, maar nu stapte ze bij hem in. Vanaf dat moment werd het zwart voor haar ogen. (Het Parool, 26 mei 2001)

Lois Bray (18) ontwaakte in een bar op de vloer van het damestoilet. 'Ik was langs twee kerels gelopen en kreeg een drankje aangeboden. Normaal gesproken accepteer ik dat niet van vreemden, maar nu nam ik het aan. Ik weet niet waarom. Toen ik bijkwam, lag ik in het toilet van de bar. Mijn herinnering was versnipperd. De volgende dag voelde ik me misbruikt en erg ziek.' (*Dagblad Tubantia/Twentsche Courant*, 10 sep. 2004)

Eerst bezoeken ze Road House, waar ze tot ongeveer kwart voor drie blijven. Het is *even gezellig als anders*; ze drinken, dansen en kletsen met allerlei mensen. *Er is niets vreemds aan deze nacht.*

Dan gaan ze naar The Three Musketeers. Dansen, kletsen, drinken. Anne en Merle drinken zoete Apfeln. *Ze weten van zichzelf dat ze er aardig wat van kunnen hebben.*

Ineens krijgt Anne een raar gevoel in haar hoofd [...] (Dagblad Tubantia/Twentsche Courant, 7 nov. 2004)

In dit discours lijkt geen ruimte te zijn voor slachtoffers die niet in het ideaalplaatje van onschuldig slachtoffer passen.

7.6.3 Pathos in online discussies

Incidenten met drugs in drankjes die genoemd worden in internetdiscussies zijn anders van aard. In internetdiscussies worden in meerderheid gevallen beschreven waarbij iemand zich bedwelmend voelt, onwel wordt of flauwvalt. Veel minder vaak gaat het om bedwelming in combinatie met verkrachting, en ook dan wordt het gebeurde met meer onzekerheid omkleed gepresenteerd dan in de kranten.

Identificeren kranten de drug zelf als probleem, op de forums heerst consensus over de toelaatbaarheid van drugsgebruik, mits dit bewust gebeurt. Anders dan in het nieuws doet op de forums alcohol- en drugsgebruik in beginsel niet af aan de legitimiteit van slachtofferschap. Op Partyflock krijgt deze vertelster geen negatief commentaar op haar dronkenschap:

Ik dronk wijn, en was al aardig dronken. Misschien dat ik het daarom niet heb geproefd.

Het is me al eeder overkomen, en toen vond ik inderdaad dat de cola ERG ranzig was.. maar ik dacht dat het aan mij lag. 😊 (7 nov. 2004)

In online discussies is een kwart van de slachtoffers man: regelmatig opperen ook mannelijke forumbezoekers dat zij in het uitgaansleven heimelijk gedrogeerd zijn. De verklaring wordt gezocht in *practical jokes*.

Op de forums geldt drugs- en alcoholgebruik op zich niet als deviant, maar worden vermeende slachtoffers er regelmatig van beticht overmatig middelengebruik te ontkennen. Iemand die niet aan het ideaalplaatje voldoet, valt echter niet meteen in de andere stereotype categorie: die van het slachtoffer dat het er zelf naar gemaakt heeft. Uitgebreid wordt gediscussieerd over de smaak, of drankjes aangenomen worden en of je je drankje onbeheerd moet kunnen laten staan. Op de forums worden *street smarts* uitgewisseld: hoe kun je lekker uitgaan en drank/drugs gebruiken zonder dat je onge-

wild gedrogeerd wordt. Je drankje in de gaten (laten) houden of meteen opdrieken zijn daar voorbeelden van.

De krantenberichtgeving over slachtoffers en daders van ‘drugs in je drankje’ is dus overwegend zwart-wit, terwijl discussies op webforums meer ruimte laten voor grijstinten.

7.7 Besluit: Waarheid, autoriteit en slachtofferschap

Eerdere studies naar de constructie van verkrachtingsdrugs lieten verschillende vragen open, waarvan de belangrijkste die was naar de manier waarop jongeren op online forums waarheid en waarde van het verhaal over drogering en misbruik retorisch construeren. Ook wekten deze studies bepaalde verwachtingen (§ 7.3.5). Tot besluit vat ik de antwoorden samen die het onderzoek naar het Nederlandse materiaal heeft opgeleverd en ga ik na hoe dit de bestaande literatuur aanvult.

Welke retorische middelen gebruiken journalisten en forumdeelnemers om de waarheid van verhalen over verkrachtingsdrugs te bevestigen of bestrijden? Concreter: welke logos- en ethostechnieken gebruiken journalisten en deelnemers aan online discussies over de waarheid van misdaadsagen?

De verwachting was dat in het nieuws vooral het fervente geloof vertegenwoordigd zal zijn, omdat nieuwsmedia zich sterk richten op experts en andere claimsmakers. In Nederland hebben deze verkrachtingsdrugs overwegend voorgesteld als een serieus probleem. Conform deze verwachtingen presenteerden Nederlandse kranten in de periode 1999-2008 onvrijwillige bedwelming met ghb of andere middelen, gevolgd door verkrachting, als een reëel en ernstig gevaar. In de artikelen overweegt het fervente geloof, zoals omschreven door Donovan: verwijzend naar concrete gevallen en naar waarschuwingen van autoriteiten schetsen journalisten het beeld van een nieuwe dreiging in het uitgaansleven. De beschreven incidenten zijn relatief ernstig: bedwelming, vaak gevolgd door aanranding of verkrachting, en zelfs door coma of overlijden. Ook sceptische meningen worden genoemd, maar deze krijgen een ondergeschikte plaats.

Op online discussieforums waren vooral de twee geloofsstijlen te verwachten die volgens Donovan (2002, 2004) Amerikaanse discussies over urban legends domineerden: debunking en instrumenteel geloof. Daarnaast was echter op basis van literatuur over sagen (zie hoofdstuk 1 en 2) ervaringsgeloof te verwachten: ‘ik heb het zelf meegemaakt’.

Anders dan in het nieuws domineert op Nederlandse forums in dezelfde periode inderdaad de discussie tussen debunkers enerzijds en instrumentele en ervaringsgelovigen anderzijds. Van alle argumenten is een derde (34%) debunkend. Degenen die het verhaal geloven, gebruiken weinig fervente argumenten (3,6%). De grootste groep

gelovigen beroept zich op instrumentele argumenten (23%) of op ervaring (39,5%). De debunkers belijden een fervente vorm van ongeloof, de andere partij een weifelend geloof: verhalen over verkrachtingsdrugs, ook die over eigen ervaringen, zijn plausibel én onzeker.

De argumentatie van jongeren op Nederlandse forums wijkt daarmee af van die van de Engelse en Amerikaanse studenten die Burgess, Donovan & Moore (2009) ondervroegen. Onder deze studenten bestond eenstemmigheid over het gevaar: debunkers ontbraken. Ook de argumenten om het geloof te rechtvaardigen verschillen. Zowel de Nederlandse forumdeelnemers als de Engelse en Amerikaanse studenten vonden het gevaar plausibel en geloofwaardig, maar alleen de laatste groep verwees ook veelvuldig naar officiële legitimatie: politie en andere autoriteiten zouden niet waarschuwen als het gevaar niet reëel was. Dit autoriteitsargument ontbreekt in de Nederlandse forumdiscussies.

Vanwaar deze verschillen? Hoewel niet uit te sluiten valt dat hier culturele factoren aan ten grondslag liggen, lijkt dit toch eerder een gevolg van selectie en context. De studenten van Burgess et al. (2009) selecteerden zichzelf (p. 852) en werden ondervraagd middels enquêtes, interviews en focusgroepen. Het Nederlandse materiaal komt uit *discussie*groepen. Dit verklaart wel het ontbreken van discussie in het Angelsaksische sample, maar niet de afwezigheid van autoriteitsargumenten in Nederlandse forumdiscussies. Zien we hier de afwezigheid van lobbygroepen en andere sterke claimmakers in Nederland gereflecteerd? Een vergelijkbare studie van Engelse en Amerikaanse forums zou hier helderheid kunnen scheppen.

Behalve argumenten (logos) gebruiken zowel journalisten als forumdeelnemers hun ethos als overtuigingsmiddel. De journalisten doen dit vooral door te verwijzen naar gevestigde bronnen zoals de politie. Ook – en dit was minder verwacht – namen ze veel beweringen over het nieuwe gevaar van verkrachtingsdrugs voor eigen rekening, alsof het ging om beweringen die al zo gemeengoed zijn dat ze geen bronvermelding meer behoeven. In de krantenberichtgeving lijkt het gevaar van verkrachtingsdrugs zich daarom grotendeels te bevinden in Hallins sfeer van consensus, en voor een geringer deel in diens sfeer van legitieme controverse.

Omdat de journalisten niet bekend waren met afwijkende meningen over de kwestie, of deze konden negeren, was er geen behoefte aan grenswerk en paradigmaherstel. Alternatieve kennisclaims drongen niet door tot de mainstream media.

In online discussies zijn de gebruikte ethostechnieken minder eenvormig dan in het nieuws. Anders dan de journalisten schrijven de forumdeelnemers voor een publiek dat voor een belangrijk deel bestaat uit personen met een andere mening; er moet dus meer retorisch werk verzet worden om de anderen te overtuigen.

Degenen die geloofden in het gevaar van verkrachtingsdrugs gebruikten daarbij meer, en meer gevarieerde ethostechnieken dan debunkers. Het ethos van degenen die

hun geloof baseren op eigen ervaringen met drugs in drankjes is het kwetsbaarst: zij moeten dus het hardst werken aan hun betrouwbaarheid.

Van de Aristotelische ethosdimensies deskundigheid, eerlijkheid en welwillendheid, wordt de eerste het meest gebruikt door beide partijen. Anders dan in de kranten, die vooral verwijzen naar externe deskundigen, doen forumdeelnemers vooral een beroep op eigen ervaringen.

Bedenkingen over de betrouwbaarheid van het online materiaal (zie § 4.4) werden niet bewaarheid: slechts in een geval uitten forumdeelnemers twijfel aan de identiteit van een vermeend slachtoffer van verkrachtingsdrugs. In alle andere gevallen lokten de beschreven ervaringen wel discussie uit, maar die strekte zich niet uit tot de identiteit van de vertelsters.

Ook bij de analyse van pathosaspecten bleek dat de retorica rond verkrachtingsdrugs veelvormiger is dan gesuggereerd door eerdere studies. Het patriarchale hegemonie-model van Moore en Valverde (2000) en het onderzoek onder studenten van Burgess et al. (2009) en Moore (2009) behoeft, in ieder geval voor de Nederlandse situatie, nuancering: (vermeende) slachtoffers zijn niet altijd vrouwen en in kranten en online forums wordt in meerdere of mindere mate getwijfeld aan hun onschuld.

Stereotypen van onschuldige vrouwelijke slachtoffers en berekenende mannelijke daders zijn, zoals op basis van de literatuur te verwachten viel, sterk aanwezig in de nieuwsmedia. In online discussies is het beeld veelvormiger: gebruik van alcohol en drugs geldt hier niet als problematisch, maar sceptici trekken frequent de integriteit van de slachtoffers in twijfel. Het nieuwsdiscours kenmerkt zich door de zwart-wit-tegenstelling tussen echte en slechte slachtoffers; het discours van online forums kent meer grijstinten.

Nieuws en online forums vertegenwoordigen in dit opzicht parallelle werelden, beheerst door andere normen en belangen. Nieuwsmedia negeren grotendeels de twijfel aan de ernst van *drug rape* die prominent aanwezig is op internetforums en in reacties op nieuwssites (en die ook geuit wordt in medische studies als die van Beynon et al., 2008 en sociologische als die van Burgess et al., 2009). In dit opzicht presenteerden nieuwsmedia een onvolledige afspiegeling van de maatschappelijke discussie over dit onderwerp.

Discussiedeelnemers van hun kant negeren de waarschuwingen van politie en hulpverleners in de media; ook mediagenieke zaken als die van de ‘valiumverkrachter’ Johan Frederik S. spelen in het forumdiscours geen rol van betekenis.

Het verschil tussen berichtgeving over verkrachtingsdrugs en internetdiscussies over heimelijk toegediende drugs is te karakteriseren als een verschil tussen *claims-making* en *sense-making*. Het nieuws geeft de gezichtspunten weer van gevestigde partijen die het probleem ‘verkrachtingsdrugs’ definiëren met het oog op beleid, terwijl internetdiscussies een collectieve poging zijn om als verwarrend gepresenteerde ervaringen te duiden.

